БYХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

Бурят-Монголой ҮНЭН

ВКП(б)-гэй Бурят-Монголой Обкомой. БМАССР-эй Верховно Соведэй ба ВКП(б)-гэй Улан-Удын Горкомой орган.

№ 248. Суббота. Декабриин 14. 1946 он

Сэн 20 мүнгэн

МҮНӨӨДЭРЭЙ НОМЕРТО:

Малшадые үдэр бүриин анхаралаар хүреэлхэ

Республикын малажалай хүдэлмэрилэгшэдэй урда ехэ ба харюусалгатай зорилгонууд табигданхай. Малажал болбол республикын хүдөө ажахын гол һалбар гээшэ. Колхозуудай адуу малай тоо толгойе олошоруулхын, үүлтэрыень һайжаруулхын болон ашаг шэмыень дээшэлүүлхын, мүн Эхэ оронойдоо малажалай продуктнуудые элбэг ехээр үгэхын эрилтэ малажалай хүдэлмэрилэгшэдтэ табигдана. Тэдэнэй ажал хүдэлмэриһөө, оролдолго ба эдибхи зоригһоо малажалые саашадань хүгжөөхэ ябадал дулдыдаха байна.

Иимэ ехэ эрилтэнүүдые малажалай хүдэлмэрилэгшэдэй урда табихадаа, ашатай үрэтэйгөөр хүдэлмэрилхынь тулада тэдэнэр бүхы арга-боломжонуудые олгохо, тэдэниие таатай зохид байра байдалаар болон бүхы хэрэгтэй юумээрынь хүсэд хангаха тон шухала болоно.

Илангаяа мүнөө үедэ, адуу малые гээлтэ хоролтогүйгөөр ба тобир тарганаар үбэлжүүлхын харюусалга даалгагдаад байһан үедэ, малшадта анхаралаа табиха гээшэ хүдөөгэй партийна, советскэ болон малажалай органуудай нангин уялга мүн. Теэд, олон колхозуудай малшад мүнөө хүртэр бүхы хэрэгтэй юумэнүүдээр үшөө хангагдаагүй байха юм. Тэрээнһээ гадна, фермэнүүд дээгүүр, илангаяа холын фермэнүүд ба гүүртэнүүд дээгүүр бани баригдаагүй, улаан булан эмхидхэгдээгүй байна. Малшадта газетэ болон журналнууд хүргэгдэнэгүй.

Кооперации хадаа малшадые ажабайдалайнь түрүүшын ба шухала хэрэгсэл болохо дабһан, зүрүүл, керосин, мыло ба бусадаар дутамаг хангана. Тэдэнэртэ медицинскэ туһаламжа хэрэгтэй сагтань хүсэд һайнаар үзүүлэгдэдэггүй байна.

Хориин аймагай олонхи колхозуудаар иимэ байдал үзэгдэнэ. Ашангын сомоной Ленинэй, Шмидтын нэрэмжэтэ колхозуудай малшадай гэрнүүдынь заһабаридаагүй, хүйтэн ба мүүхай байна. Гална, үдэшэ болоходо гэрнүүдтэнь харанхы, лампа болон керосин байхагүй. Малшадынь дулаан хубсаһа болон гуталаар дутамаг хангагдаһан байна. Тус аймагай Калининай нэрэмжэтэ ба «Победа» колхозуудай (Дээлэ Курбын сомон) Үдын сомоной Кировэй нэрэмжэтэ болон бусад колхозуудай малшадай байдал баһал иимэрхүү байна.

Колхозуудай правленинүүдэй зарим түрүүлэгшэнэр малшадай эрилтэнүүдые хангаха тушаа ямаршье һаналаа табингүй, һанаа амархан һууха байдаг ушарнууд бии.

Хориин аймпотребсоюз ба сельпонууд малшадые дабһа, зүрүүл болон бусад зүйлнүүдээр таһалгаряагүйгөөр хангахын тула ямаршье хэмжээ абанагүй. Малшадта зорюулагдажа эльгээгдэһэн эд бараан эдэндэ хүрэнгүй тарашаха ябадал тэндэ үзэгдэдэг.

Иволгын аймагай «Улаан Оронго» колхозой адуу малай тоо толгой тон ехээр хороһон тухай манай газетэдэ һаяхан бэшэгдэһэн байгаа. Малай хороһоной нэгэн шалтагаанинь юуб гэхэдэ, тус колхозой правлени болбол малшадта жэшээтэ һайнаар хүдэлмэрилхынь тулада бүхы арга-боломжонуудые байгуулаагүй, культурна байра байдалаар хангаагүй байһан ябадал болоно. Энэ колхоздо малажалай 27 бригаданууд бии. Теэд тус колхозой миил хоер бригадань бани ба улаан булантай юм. Малшадай дунда агитационно-ойлгууламжын хүдэлмэри һулаар табигданхай.

Социалистическэ малажал дээрэ хүдэлмэрилжэ байһан хүнүүдтэ иимээр хандажа, иимэ хойрогоор анхаралаа табижа болохо гү? Үгы! Иимэ ябадалнуудые тэсэжэ болохо гү? Яабашье болохогүй. Иимэ ябадалнуудта дары сагаа эсэс табиха хэрэгтэй.

Колхозойнгоо малажалые хүгжөөхын хойнһоо оролдожо байһан хүтэлбэрилэгшэ хадаа тон түрүүндэ малшадтаа һаналаа табижа, малшадые культурна гэр байраар, дулаан хубсаһаар болон эдеэ хоолоор хангаха уялгатай. Фермэнүүд ба гүүртэнүүд дээгүүр банинүүдые бариха хэрэгтэй. Малшадай дунда агитационно-ниитын хүдэлмэри ба социалистическэ мүрысөөе үргэнээр ябуулха тон шухала. Колхозой фермэ, гүүртэ бүхэндэ улаан булан нээхэ, газетэнүүд болон журналнуудые таһалгаряагүйгөөр хүргэжэ байха хэрэгтэй. Илангаяа мүнөө, РСФСР-эй ба БМАССР-эй Верховно Соведүүдтэ һунгаха һунгалтануудта бэлэдхэл хэжэ байха үедэ агитационно-ойлгууламжын хүдэлмэри үндэр дээдэ хэмжээндэ табигдаха еһотой.

Малшадые хэрэгтэй юумээрынь хүсэд хангаха бүхы боломжонууд бии байна. Хүдөөгэй партийна, советскэ болон малажалай органууд, потребительскэ кооперациин, элүүрые хамгаалгын ба культурно-гэгээрэлэй эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэд болбол малажалай хүдэлмэрилэгшэдые культурна ажабайдалаар хангаха еһотой.

Манай парти ба правительство, нүхэр Сталин болбол колхозно ажахые улам саашадань хүгжөөхын түлөө, колхознигүүдые шанга шадалтай ба культурна ажаһуудалтай болгохын түлөө холоноо анхарал оролдолго гаргажа байдаг гээшэ.

Малажал дээрэ хүдэлмэрилжэ байһан колхознигууд хадаа адуу мал үсхэбэрилхэ гүрэнэй түсэбые үлүүлэн дүүргэжэ, малай үбэлжэлгые амжалтатайгаар үнгэргэжэ, парти ба правительствын анхаралые харюулха еһотой байна.

Зэдынхид һунгалтачиидта бэлэдхэнэ

Российска федерациин ба Бурят-Монголой АССР-эй Верховно органуудта һунгалтануудые хэхэ тухай мэдээсэлые аймагай эрэттэй эмэгтэй колхознигууд угаа баяртайгаар угтаба. Мүнөө аймагай партийна организаци болбол энэ һунгалтануудта бэлэдхэл хэхэ хүдэлмэриие хаа-хаанагүй ябуулжа байна.

Партийна эхин организацинуудай секретарьнуудай, агитколлективүүдые хүтэлбэрилэгшэдэй, колхозно клуб ба сомоной Соведүүдэй дэргэдэхи уншалгын байшангуудые даагшанарай кустовой семинар зүблөөнүүд аймагай центртэ, Цагаан-Усанда, Дэрэстэйдэ ба Боргойдо үнгэргэгдөө. Энэ зүблөөнүүд дээрэ 200 шахуу хүн хабаадалсаба.

Аймагай центртэ болоһон семинар-зүблөөн дээрэ ВКП(б)-гэй айкомой секретарь нүхэр Мещенин болбол «Советскэ Союзай бэхижэлтэ ба советскэ демократиин хүгжэлтэ» гэһэн элидхэл хэһэн байна. Тэрэшэлэн «РСФСР-эй ба БМАССР-эй Верховно Соведүүдтэ һунгаха һунгалтанууд ба агитаторнуудай зорилгонууд», «һунгалтануудай үедэ культурно-гэгээрэлэй эмхи зургаануудай зорилгонууд» ба «һунгалтануудта бэлэдхэл хэхэдэ ханын газетэнүүдэй үүргэнүүд» гэһэн асуудалнуудаар элидхэлнүүдые партиин айкомой пропаганда ба агитациин таһагые даагша нүхэр Свирелкина, нүхэр Хабалтуев болон нүхэр Будажапов гэгшэд хэһэн байха юм.

Кагановичын нэрэмжэтэ колхозой партийна организациин 14 агитатор участогууд дээрээ гаража, агитационно-ойлгууламжын ба ниитэ-политическэ хүдэлмэринүүдые эршэмтэйгээр ябуулна. Эдэнэр һунгалтанууд тухай дүримүүд болон Сталинска Конституци тухай 2-3 хөөрэлдөөнүүдые үнгэргөөд байна. Тус колхоз хадаа мүнөө жэлдэ шэнэ клуб бариһан юм. Тэрэ клубые гоё һайханаар шэмэхэ хэрэгтэ агитаторнууд нүхэд Бадмаев, Жамбалова болон бусад эдибхитэйгээр хабаадалсана. Колхозно клуб соо уншалгын байшан ба улаан булан нээгдэхэ байна. Улаан булан соонь агитпункт нээгдэхэ юм, мүн справочна стол эмхидхэгдэхэ байна.

БМАССР-эй габьяата багша нүхэр Бадмаев агитатораар хүдэлмэрилхэдөө, уласхоорондын байдал тухай һонирхолтой хөөрэлдөөнүүдые хэнэ. Нүхэр Бадмаевай хөөрэлдөө үнгэргэхэдэ, олон тооной колхознигууд хабаадалсажа, элдэб зүйлэй асуудалнуудые һуража, тодо һонор харюу абадаг юм.

РСФСР-эй ба БМАССР-эй Верховно Соведүүдтэ һунгалтануудые хэхэ үдэрые ажалай шэнэ-шэнэ амжалтануудаар угтахын зорилготойгоор социалистическэ мүрысөөнэй долгин колхоз, совхоз, МТС болон нютагай ажаүйлэдбэриин предприятинуудай коллективүүдээр һүүлэй үдэрнүүдтэ дэлгэржэ байна.

А. Будажапов.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ

РСФСР-эй Верховно Соведтэ һунгаха һунгалтануудые эрхилхэ һунгуулиин Центральна комиссиин составые баталха тухай

«РСФСР-эй Верховно Соведтэ һунгаха һунгалтанууд тухай Дүримэй» 36 ба 37-дохи статьянуудай үндэһөөр, РСФСР-эй Верховно Соведтэ һунгаха һунгалтануудые эрхилхэ Центральна комиссиие ниитын организацинууд ба ажалшадай обществонуудай доро дурсагдаһан түлөөлэгшэдэй составтайгаар баталха гэбэл:

һунгуулиин Центральна комиссиин түрүүлэгшэ ТАРАСОВ Михаил Петрович—Профессиональна Союзуудай Бүхэсоюзна Центральна Соведһээ;

һунгуулиин Центральна Комиссиин түрүүлэгшын орлогшо ВОЛГИН Вячеслав Петрович—дээдэ һургуули ба научна эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй профессиональна союзһаа;

һунгуулиин Центральна комиссиин секретарь ЛАРИОНОВ Алексей Николаевич—политико-гэгээрэлэй эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй профессиональна союзһаа.

һунгуулиин Центральна Комиссиин гэшүүд:

ЧЕРНОУСОВ Борис Николаевич—Московско коммунистическэ организациһаа;

ПОПКОВ Петр Сергеевич—Ленинградска коммунистическэ организациһаа;

ФАДЕЕВ Александр Александрович—Советскэ Уранзохеолшодой Союзһаа;

ЗАХВАТКИНА Ираида Прокопьевна—Дзержинскиин нэрэмжэтэ Ленинэй ордето заводой хүдэлмэришэд, албахаагшад ба инженернүүдһээ (г. Молотов);

ШЕЛЕПИН Александр Николаевич—Бүхэсоюзна Ленинскэ Коммунистическэ Залуушуулай Союзһаа;

СЕРЕНКО Никита Васильевич—Алтайска хизаарай «Страна Советов» гэжэ колхозой колхознигуудһаа;

РОДИМЦЕВ Александр Ильич—СССР-эй оборонодо ба авиационно-химическэ байгуулалтада туһалха Обществын Центральна Соведһээ (Осоавиахим);

ГОНЧАРОВ Федор Прокопьевич—Краснодарска хизаарай «Комсомолец» гэжэ колхозой колхознигуудһаа;

ПРОКОШИН Федор Сергеевич—Ленинэй ордето, Улаан тугай ордето, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай 1-дэхи зэргын ордето, Молотовой нэрэмжэтэ Горьковско автозаводой хүдэлмэришэд, албахаагшад ба инженернүүдһээ;

МАШКОВ Петр Ксенофонтович—Ленинэй ордето, Ажалай Улаан тугай ордето, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай 1-дэхи зэргын ордето Сталинградска заводой хүдэлмэришэд, албахаагшад ба инженернүүдһээ;

САДРИЕВА Фаузия Садриевна—Татарска АССР-эй «Кзыл Ия» гэжэ колхозой колхознигуудһаа;

ВАГАПОВ Сабир Ахмедьянович—Башкирска коммунистическэ организациһаа.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй түрүүлэгшэ И. ВЛАСОВ.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй секретарь П. БАХМУРОВ.

Москва, 1946 оной декабриин 10.

БМАССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ

Бурят-Монгол АССР-эй Верховно Соведтэ һунгаха һунгалтануудые эрхилхэ һунгуулиин Центральна комиссиин составые баталха тухай

«Бурят-Монгол АССР-эй Верховно Соведтэ һунгаха һунгалтанууд тухай Дүримэй» 36 ба 37-дохи статьянуудай үндэһөөр, Бурят-Монгол АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй тогтоохонь хадаа:

Бурят-Монгол АССР-эй Верховно Соведтэ һунгаха һунгалтануудые эрхилхэ Центральна һунгуулиин комиссиие ниитын организацинууд ба ажалшадай обществонуудай доро дурсагдаһан түлөөлэгшэдэй составтайгаар баталха гэбэл:

һунгуулиин Центральна комиссиин түрүүлэгшэ ЦЫДЕНЖАПОВ Гомбо Цыденжапович—искусствын хүдэлмэрилэгшэдэй областной профессиональна организациһаа;

һунгуулиин Центральна комиссиин түрүүлэгшын орлогшо ТИХОМИРОВ Владимир Андреевич—СССР-эй оборонодо ба авиационно-химическэ байгуулалтада туһалха обществын республиканска Соведһээ (Осоавиахим);

һунгуулиин Центральна комиссиин секретарь САЛЬНИКОВ Дмитрий Петрович—Улан-Удын городской коммунистическэ организациһаа.

һунгуулиин Центральна комиссиин гэшүүд:

БАЗАРОВ Гомбо Цыденович—Заиграйн аймагай «III Интернационал» колхозой колхознигуудһаа;

БИМБАЕВ Радна Будацыренович—Иволгын аймагай «Улаан Оронго» колхозой колхознигуудһаа;

КОНОПЕЕВ Матвей Семенович—Улан-Удын паровозо-бүтээлгын заводой хүдэлмэришэд, албахаагшад ба инженернүүдһээ;

КОЧУРОВ Иван Никифорович—Улан-Удын депогой хүдэлмэришэд, албахаагшад ба инженернүүдһээ;

ПУРБУЕВА Лайжит-Ханда Очировна—Иволгын аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой колхознигуудһаа;

ШАНЮШКИНА Цыцык Григорьевна—областной комсомольско организациһаа;

ШОТКИНОВА Зинаида Ломбоевна—дээдэ һургуулиин ба научна эмхи-зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй областной профессиональна организациһаа;

ЦЫРЕМПИЛОН Доржи Цыремпилович—полит-гэгээрэлэй эмхи-зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй областной профессиональна организациһаа;

ЦЫРЕНДОРЖИЕВ Тудуп Цыбикович—Заиграйн аймагай Курбын МТС-эй хүдэлмэришэд ба албахаагшадһаа;

ХАРИТОНЧИК Любовь Антоновна—Улан-Удын мяханай-консервнэ комбинатай хүдэлмэришэд, албахаагшад болон инженернүүдһээ.

БМАССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй түрүүлэгшэ Г. ЦЫДЕНОВА.

БМАССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй секретарь В. МОНКЕТОВ.

Улан-Удэ город, Соведүүдэй Байшан. 1946 оной декабриин 12.

Агитаторнууд участогтаа гараба

БМАССР-эй Осоавиахимай Центральна Соведэй дэргэдэхи партийна эхин организациин пропагандистнууд ба агитаторнууд болбол үнгэрэгшэ һунгалтануудай үедэ агитационно-ойлгууламжын хүдэлмэри муу бэшээр табиһан байгаа. Тиимэһээ эндэ дүй дүршэлтэй агитаторнууд олон бии. Мүнөө союзна ба автономно республикануудай Верховно Соведүүдтэ һунгалтануудые хэхэ үдэртэ эдэ агитаторнууд бэлэдхэл хэжэ эхилээ.

Тус партийна организаци хадаа политическэ ба теоретическэ һайн бэлэдхэлтэй агитационно-ойлгууламжын хүдэлмэри хэхэ талаар баян дүй дүршэлтэй болоһон коммунистнууд болон комсомолецүүдые агитаторнуудаар баталба. Агитколлективые хүтэлбэрилэгшөөр эдибхитэй коммунист нүхэр Колодо томилогдобо.

Агитаторнуудай участогта гарахаһаань урда, тэдэнэртэ инструктаж үгтэдэг байна. Агитаторнууд хадаа декабриин 8, 9 ба 10-ай үдэрнүүдтэ даалгагдаһан участогайнгаа айлнуудаар ябажа, РСФСР-эй Верховно Соведтэ һунгаха һунгалтанууд тухай Дүримтэй бүхы һунгагшадаа танилсуулба. Һаяын үдэртэ, БМАССР-эй Верховно Соведтэ һунгаха һунгалтанууд тухай Дүримтэй ба Сталинска Конституцитай һунгагшадаа танилсуулха байна.

Д. Колмаков.

Хаа-хаанагүй бэлэдхэл хэнэ

КЫРЕН. (Телефоноор абтаба). Аймагай колхозууд, МТС болон эмхи зургаануудай коллективүүдээр союзна ба автономно республикануудай Верховно Соведүүдтэ һунгалтануудта бэлэдхэл хаа-хаанагүй хэгдэжэ байна. Түнхэнэй МТС-эй партийна эхин организациин секретарь нүхэр Гончаров, коммунистнууд-агитаторнууд нүхэд Елена Добонина, Лубсан Бардаков болон бусад заһабарилгын хүдэлмэридэ хабаададаг трактористнуудай дунда агитационно-ойлгууламжын хүдэлмэриие эршэмтэйгээр ябуулна.

Верховно органуудта һунгалтануудые хэхэ үдэрэй хүндэлэлдэ зорюулжа, ерэхэ жэлэй нэгэдэхи квартал соо хэгдэхэ трактор заһабарилгын түсэбые 206 процент дүүргэхэ гэһэн социалистическэ уялга абаад, тус коллективэй гэшүүд тэмсэжэ байна. Заһабарилгын хүдэлмэридэ хабаадалсадаг нүхэр Алексей Федоров гэгшэ үдэрэйнгөө нормые 186 процент дүүргэнэ. Тэрэшэлэн Андрей Семенов гэгшэ даалгабарита нормоео 300 процент хүртэр эрхим һайн шанартайгаар дүүргэдэг болоо.

Һунгалтануудые хэхэ үдэрэй хүндэлэлдэ дэлгэрһэн социалистическэ мүрысөөндэ оролсогшолой тоо үдэр ерэхэ тудам олошоржо байна.

С. Сотников.

Хошоод хөөрэлдөө үнгэргэбэ

Улан-Удэ городой «Разнопромкооп» гэжэ олзоборилгын артелиин дэргэдэхи партийна эхин организациин агитаторнууд нүхэд Успенский, Пушкарева болон бусад РСФСР-эй ба БМАССР-эй Верховно Соведүүдтэ һунгаха һунгалтанууд тухай Дүримүүдые толилһон газетэнүүдые абаһанайнгаа үглөөдэр, өөһэдынгөө участогуудай һунгагшадта энэ Дүримүүдые уншажа үгэһэн байгаа. Мүнөө эдэ агитаторнууд 2—2 хөөрэлдөө үнгэргөөд байна.

Тус артелиин цехүүдтэ хүдэлмэрилдэг хүдэлмэришэдэй дунда агитационно-ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулхаар томилогдоһон агитаторнууд нүхэд Колмогорцева, Шуляк болон Радионова гэгшэд эдэ Дүримүүдээр 2—3 дахин хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэбэ.

Эдэ агитаторнууд хадаа мүн албахаагшадай дунда агитационно-ойлгууламжын хүдэлмэриие эршэмтэйгээр ябуулна. Тус артелиин пехүүдээр һунгалтануудые хэхэ үдэрэй хүндэлэлдэ социалистическэ мүрысөөн дэлгэржэ байна.

Д. Цыренов.

Молотовой нэрэмжэтэ автозаводой стахановец Ф. С. Прокошин РСФСР-эй Верховно Соведтэ һунгаха һунгалтануудые эрхилхэ һунгуулиин Центральна комиссиин составта дэбжүүлэгдэбэ

ГОРЬКИЙ, декабриин 9. (ТАСС). Мүнөөдэр Молотовой нэрэмжэтэ гурбан ордето заводой бүхы цехүүдтэ РСФСР-эй Верховно Соведтэ һунгаха һунгалтануудые эрхилхэ һунгуулиин Центральна комиссиин составта кандидадые дэбжүүлгэдэ зорюулагдаһан хүдэлмэришэд, инженернүүд-техникүүд болон албахаагшадай суглаанууд болобо.

Колёсно цехын механик нүхэр Иванов болбол Российска Федерациин Верховно Соведтэ һунгаха һунгалтануудые эрхилхэ һунгуулиин Центральна комиссиин составта кандидат болгожо энэ цехын слесарь Ф. С. Прокошиниие дэбжүүлхэ гэжэ дурадхаһан байна.

Цехын хүдэлмэришэд, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд болон албахаагшадай хамтын суглаан болбол РСФСР-эй Верховно Соведтэ һунгаха һунгалтануудые эрхилхэ һунгуулиин Центральна комиссиин составта кандидат болгожо Молотовой нэрэмжэтэ автозаводой колёсно цехын слесарь Ф. С. Прокошиниие һайшаан дурадхаха гэжэ нэгэн дуугаар тогтообо.

Нүхэр Прокошиной кандидатурые гүмэршэ-дархашуул, шэрэм шудхагшад, инструментальщитууд, кузовщигүүд—автозаводой оломянтан хүнтэй коллектив бүхыдөө халуунаар дэмжэһэн байгаа.

Московско коммунистическэ организациһаа Б. Н. Черноусовай кандидатура дэбжүүлэгдээ

ВКП(б)-гэй Московско комитет болбол РСФСР-эй Верховно Советтэ һунгаха һунгалтануудые эрхилхэ һунгуулиин Центральна комиссиин составта орохо кандидатура тухай асуудалые зүбшэн хэлсээд, ВКП(б)-гэй Московско областной комитедэй секретарь нүхэр Черноусов Борис Николаевичые Московско коммунистическэ организациһаа һунгуулиин Центральна комиссиин составта кандидат болгон дэбжүүлһэн байна.

Ленинградска коммунистическэ организациһаа П. С. Попковой кандидатура дэбжүүлэгдээ

ЛЕНИНГРАД, декабриин 9. (ТАСС). ВКП(б)-гэй областной ба городской комитедүүд хамтарһан заседани дээрээ РСФСР-эй Верховно Соведтэ һунгаха һунгалтануудые эрхилхэ һунгуулиин Центральна комиссиин составта орохо кандидатура тухай асуудалые зүбшэн хэлсээд, ВКП(б)-гэй Ленинградска областной ба городской комитедүүдэй секретарь Попков Петр Сергеевичые Ленинградска коммунистическэ организациһаа һунгуулиин Центральна комиссиин составта дэбжүүлээ.

8 агитатор хүдэлмэрилнэ

Бурмонторгын дэргэдэхи партийна эхин организациин агитколлективэй 8 агитатор үнгэрэгшэ амаралтын үдэр өөһэдынгөө участогай айлнуудта гаража, РСФСР-эй ба БМАССР-эй Верховно Соведүүдтэ һунгаха һунгалтанууд тухай Дүримүүдэй нэгэдэхи бүлэгөөр хөөрэлдөөнүүдые хэбэ.

Эдэ агитаторнууд түрүүшынгээ үдэртэ 19 айлда ябажа, 50 гаран һунгагшадта энэ Дүримүүдые ойлгуулһан байгаа. Тэндэхи һунгагшад хадаа агитаторнуудые хүндэтэйгөөр угтаба. Һунгалтанууд тухай Дүримүүдһээ гадна, уласхоорондын оршон байдал тухай олон тооной асуудалнуудые һураһан байна. Энэ асуудалнуудтань агитаторнууд тодорхой харюу үгэһэн байха юм.

Тус агитколлективэй агитаторнууд хадаа удаадахи хөөрэлдөөгөө Сталинска Конституци тухай хэхэ байна.

Д. Гунзынов.

И. В. Сталинай зохёолнуудай гурбадахи том

★ ★

Л. Бурджалов

★ ★ ★

И. В. Сталинай Зохеолнуудай хэблэгдэн гаража байгаа гурбадахи том хадаа манай партиин ба оронной түүхын шухала үенүүдэй нэгые—Агууехэ Октябрьска социалистическэ революцида бэлэдхэhэн үеые толилон харуулна. Тус томые нээhэн статья дотор иигэжэ хэлэгдэнэ.

«Ородой революциин сахаригынь сахилгаан мэтэ түргэнөөр урагшаа дабшана. Революционно түсэлшэдэй отрядууд хаа-хаанагүй ургана, үргэдэнэ. Хуушан засагай тушэгынь үндэhөөрөө hандарна, унана».

Сүлэлгэhөө бусажа, ерэhэнэйнгээ хойто үдэр, большевистскэ газетэ «Правдын» 1917 оной мартын 14-эй № 8 да хэблэгдэhэн түрүүшынгээ статья дотор тиигэжэ бэшэhэн юм. Тэрэ гэhээр «Правда» газетэдэ тэрэнэй хаагдаhанай hүүлээр—Петроградта хэблэгдэдэг байhан большевистскэ ондоо газетэнүүдтэ гайхамшаг удхатай ба эли тодорхой формотой, тиигээд боложо байгаа ушарбайдалнуудай бодото удхые элирүүлдэг, ородой революциин хүгжэлтын саашанхи замуудые хараалдаг, сталинска статьянууд хододоо толилогдодог байгаа. Нүхэр Сталинай Зохеолнуудайнь 3 том дотор ороhон зохеолнууд хадаа марксизмые саашадань дэлгэрүүлэн хүгжөөhэн социалистическэ революциин илажа болохо ба илаха шухала байhаниие теоретическэ ehoop тодорхойлон тайлбарилhан байха юм.

И. В. Сталинай гурбадахи том дотор ороhон статьянууд ба хэлэhэн үгэнүүдынь манай революциин бүхэли стратегическэ үеые (1917 оной март-октябрь) толилно, тиихэдэ хаанта засагай унагаагдаhанай hүүлээр социалистическэ революциин зорилгонууд шухалашалагдан табигдажа байба.

Энэ үедэ большевистскэ стратеги хадаа «буржуазна засагые, пролетариадай ба үгытэй таряашадай нэгэдэмэл хүсэнүүдээр усадхаха, пролетариадай диктатурые Советүүдэй Республикын маягтайгаар эмхидхэхэ талаар гол шэглэлтэ хэхээр хараалаа hэн», гэжэ нүхэр Сталин 1923 ондо бэшэhэн «Ородой коммунистнуудай стратеги ба тактика тухай асуудал тушаа» статья соогоо тэмдэглэhэн байгаа.

Тус статья доторoo тэрэ стратегическэ үеые нүхэр Сталин гурба болгон хубаана гэбэл:

1. Партиин шэнэ шэглэл бариhан үе (март-апрель).

2. Зониие революционно ehoop элсүүлэн гулидхалгын үе (май-август).

3. Штурм эмхидхэлгын үе (сентябрь-октябрь). Эдэ гурбан үе хоорондоо нягта холбоотой. Парти хадаа эхин түрүүн шэглэлээ зүбөөр тодорхойлхо ба шэнэ оршон байдалда зохилдуулан өөрынгөө хараае түлэблэхэ удаалуулан тэрэ хараагайнгаа үндэhөөр зониие нэгэдхэхэ, эсэстээ буржуазна правительстводо добтололгодо зониие хүтэлжэ ябаха ehoтой байгаа.

I.

Петроградта бусажа ерэмсээрээ нүхэр Сталинай бэшэhэн статьянууд тэрэ үеын эгээн шухала асуудалнуудые тодорхойлhон ба гол үзэл бодолоор, революциие саашадань хүгжөөхын түлөө тэмсэлэй үзэл бодолоор нэбтэрэнхэй байгаа. Меньшевигүүд ба эсэрнүүдэй баримталhан хүлеэлгын политика, ангинуудай хоорондуур зайжа ябаха политика, нэгэ газартаа эшэгүүритэйгээр ухарилдалга хадаа революционно пролетариадай политика бэшэ гээшэ, тиимэ тула ородой революциин илалта түгэс дабшалта хадаа «тэрэ политикые революциин дайсадта ашагтай ба туhатай, үлүү хогбог туладань, хамажа хаяха байна» гэжэ тиихэдэ нүхэр Сталин сэсэн мэргэнээр заагаа hэн. (И. Сталин, Зохеолнуудай III том, хуудаhан 36).

Хүдэлмэришэдэй ба солдадуудай депутаднарай Советүүдэй үүргэ болон удхашанар тухай шухалын шухала асуудалые нүхэр Сталин революциин саашанхи хүгжэлтэhөө ундэhэлэн харана. Хамагай түрүүндэ, арадай революционно засагай зургааниие—хүдэлмэришэд ба солдадуудай депутаднарай Советүүдые бэхижүүлхэдээ, хуушанай засагай хүсые низа сохижо ба ородой революциие улам саашадань бадаруулжа шадагдаха гэжэ нүхэр Сталин тайлбарилна.

Сагзуурын правительство хадаа революциин саашадаа хүгжэхэ замдаа гол тойбо мүн гэжэ нүхэр Сталин харуулна. Дундые баримталагша буржуазиин орган байhан Сагзуурын правительство ондоо үүргэ дүүргэжэ шадахагүй. «Сагзуурын правительство хадаа манай ондэ баррикаданууд дээрэ бэшэ, харин баррикадануудай шадар бии болоhон юм. Тиимэ тула, тэрэ правительство революционно бэшэ,—түлөөө арайхан түлгалан, гуйбан, революциин хойноhоо шэргүүсэлдэжэ ябадаг» гэжэ нүхэр Сталин бэшэнэ (хуудаhан 14). Энэ правительство «эмхилхэжэ байгаа контрреволюциин халхань» болохо гэжэ нүхэр Сталин урдшалан мэдэhэн байгаа. Сагзуурын правительствын политикын эзэрхэг түримгэй удхые элирүүлхэ зуураа, И. В. Сталин болбол эб найрамдалай түлөө шударгуу тэмсэлдэ хүдэлмэришэд болон ажалшадые уряалhан байха юм.

В. И. Ленинэй түүхэтэ Апрельскэ тезисүүд дотор табигдаhан пролетариадай революционно зорилгонуудые бодото дээрэнь бэелүүлхын түлөө нүхэр Сталин элибхи түгэлдэрөөр тэмсэhэн байна. Тэдэ тезисүүдынь партиин баримталха шэнэ шэглэлые тодорхойлолгодо шиидхэхы удхашанартай байгаа. Тэдэ хадаа буржуазна-демократическаhаа социалистическэ революцида амжан орохын түлөө тэмсэлэй гайхамшаг сэсэн түсэб мүн байба. Сагзуурын правительстводо ямаршье дэмжэлгэ хэхэгүй. Бүхы засагые хүдэлмэришэдэй, солдадуудай ба таряашадай депутаднарай Советүүдтэ үгэхэ»—энэ хадаа Ленинэй Апрельскэ тезисүүдэй гол лозунгань байгаа.

Нүхэр Сталин болбол Ленинэй эдэ hургаалнуудые үмөөрhэн ба хүгжөөhэн байна. Газарые таряашадта үгэхэ гэхэдэ Сагзуурын правительствын дурагүй байдагынь хадаа гайхалтай бэшэб гэхэдэ, энэ хадаа фабрикантнуудай ба помещигүүдэй правительство мүн гэжэ «Газарые таряашадта» гэhэн статья доторoo тайлбарилаа hэн.

«Тиимэ тула өөрынгөө хэрэгые өөрынгөө гарта абажа, урагшань дабшуулхые таряашадта, бүхы Россин үгытэй таряашадта бүгэдэндэнь ханданабди» гэжэ И. В. Сталин бэшээ hэн. (хуудаhан 35). Таряашадай революционно комитедүүдтэ эмхидхэхыень, Учредительнэ суглаанай болохые хүлеэнгүйгөөр помещигүүдэй газарнуудые буляан абажа ба элдүүрилжэ эхилхыень нүхэр Сталин таряашадта дурадхаа бэлэй.

Революциин шэнэ үеын хүдэлэгшэ хүсэнүүдые нүхэр Сталин тодо ба элеэр тодорхойлоо hэн. «Хүдэлмэришэд ба мүн баhа дайнhаа шалтагаалан солдат шинель үмдэhэн үгытэй таряашад» революциин хүдэлэгшэ хүсэнүүдынь болоно. Хүдэлмэришэд ба таряашад хадаа буржуази-помещигүүдэй Сагзуурын правительстводо этигэхэгүй, тэрээниие дэмжэхэгүй байна гэжэ нүхэр Сталин 1917 оной апрелиин 18-да Васильевскэ ольтирог дээрэ хэлэhэн үгэ доторoo тайлбарилаа hэн.

Социалистическэ революци хэхэ гэhэн Ленин-Сталинай бодолые партиин Бүхэроссин Апрельскэ конференци бүрин hайшаагаа hэн. Харин тиихэдэ Каменев, Зиновьев ба бусад урбагшад хадаа Россидо буржуазна революци боложо дүүрээдүй гэжэ баталан хэлээ hэн, тиигээд буржуазна Сагзуурын правительствые зайсуулхагүй, харин тэрэниие хинан байсааха ябадалые тогтоохоор дурадхаhан байгаа, гэбэшье конференциин делегадуудай диилэнхи олониинь Ленинэй бодолые дэмжээ бэлэй. Буржуазна-демократическа революциие социалистическэ болгожо хубилган бадаруулха гэhэн Ленинэй теориие конференци дээрэ нүхэр Сталин эрид үмөөржэ, засагые Советүүдэй мэдэлдэ үгэхэ эрилтэ хэhэн байха юм. Сагзуурын правительствые хинан байсаахада ямаршье үрэ гарахагүй, хооhон зүйл мүн. Хинан байсаалга хадаа революциин зорилгонуудые буржуазна Сагзуурын правительство шиидхэжэ шадаха юм гэhэн хуурмаг найдабариие зоной дунда тараажа лэ магадгүй гэжэ И. В. Сталин тоолодог байба.

Национальна асуудалые зүбөөр шиидхэлгэ социалистическэ революцида ехэ удхашанартай байгаа. Нийтын дайсанда эсэргүү тэмсэл ябуулхын тулада Россин бүхы национальностьнуудай ажалшадые нэгэдхэхэ гэhэн зорилго табигдаhан байба. Буржуазна Сагзуурын правительство хадаа национальностьнуудые дарлаха гэhэн хаанта засагай политикые ябуулжа үргэлжэлhөөр байгаа hэн.

Национальна хизаарлалгануудые болюулха тухайда Сагзуурын правительствын декредынь национальна эрхэ сүлөө хангажа шадахагүй, тусгаарлаха ба бэеэ даанхай гүрэнүүдые байгуулха хүртэр өөhэдөө шиидхэхэ эрхые нациануудта олгохо хэрэгтэй гэжэ нүхэр Сталин сүлэлгэhөө бусажа ерээд байхадаа бэшэhэн түрүүшынгээ статьянууд соо тайлбарилаа бэлэй. 1917 ондо Апрельскэ конференци дээрэ нүхэр Сталинай хэhэн элидхэл хадаа национальна асуудал тушаа марксистско-ленинскэ hургаалые саашадань шэнжэлхэ ба хүгжөөхэ ябадалай ... мүн болоно. И. В. Сталин болбол Бундын табиhан «культурно-национальна автономиин» лозунгда эрид эсэргүүсэн тэмсээ hэн. Бундын дурадхаhан ehoop хүнүүдые нацада искусственна татаха ябадал эрхилбэл «национализмын үзэл баримталhан болохо байна» (Сталин). Гэхэтэй хамта, И. В. Сталин болбол нацануудай өөhэдөө шиидхэхэ эрхые буруушааhан Пятаковай үзэл бодолые элишэлэн сохео hэн. Энэ эрхые буруушааха гээшэ империалистнуудай тээрмэ уруу уhа юулhэнэй удхатай гэжэ нүхэр Сталин заагаа бэлэй. «...Россин гүрэнэй составта үлэхэ гү, али бэеэ даанхай гүрэнүүд болон тусгаарлахые хүсэхэ байна гү, энэ асуудал өөhэдөөрэн шиидхэхэ эрхые Россин составта байгаа дарлагдаhан арадуудта олгохо ehoтой» гэжэ нүхэр Сталин хэлэhэн байна (хуудаhан 51).

Нацануудай тусгаарлаха хүртэрөө өөhэдөөрэн шиидхэхэ эрхыень мэдэрхэ тухай асуудалые—тусгаарлажа болохо тухай асуудалтай худхажа зохихогүй гэжэ нүхэр Сталин тайлбарилаа hэн. Энэ асуудал тэрэ бүридөө бэеэ даангяар, оршонбайдалhаа дулдыдажа шиидхэгдэхэ ehoтой. «Тиимэ болохолоороо, пролетариадай интересүүдhээ, пролетарска революциин интересүүдhээ дулдыдан, тусгаарлаха ябадалай түлөө гү, али тэрээндэ эсэргүү агитаци хэхэ сүлөө бидэнэй мэдэлдэ үлэнэ» гэжэ нүхэр Сталин заадаг (хуудаhан 52).

Россида этигэхэгүй ябадал, түбхын түрүүндэ хаанта засагай политикаар арадуудай дунда тараагдадаг байhан юм, харин хаанта засагай унагаагдаhанhаа хойшо тиимэ этигэхэгүй ябадал hуларха, Росси тээшэ халуунаар хандалга ургаха ehoтой гэжэ нүхэр Сталин тэмдэглээ hэн. «Минии болоходо, хаанта засагай унагаагдаhанай хойто тээ арадуудай аргабанай юhэн хубинь тусгаарлахые хүсэхэгүй байха бэээ» гэжэ хэлээ hэн (хуудаhан 53).

Национальна асуудал тушаа большевигүүдэй партиин hанал бодолынь иимэ байба:

а) арадуудай тусгаарлаха эрхые мэдэрэлгэ;

б) тусхайта гүрэнэй оршон дотор үлэhэн арадуудта—областной автономи байгуулха;

в) национальна үсөөнхидтэ—сүлөөтэй хүгжэлгэ хангаха тусхай хуулинуудые тогтоохо;

г) тусхайта гүрэнэй бүхы национальностьнуудай пролетаринарта—нэгэдэмэл, таhаршагүй пролетарска эмхи, нэгэдэмэл парти байгуулха болоно гэжэ нүхэр Сталин зааhан юм.

Апрельскэ партийна конференциин баталжа абаhан, ленинско-сталинска энэ национальна программа хадаа Россин бүхы арадуудай национальна хүгжэлтын шухала зорилгонуудые тодорхойлоо; социалистическэ революциие бэелүүлхын түлөө тэмсэлдэ дарлагдаhан национальностьнуудай бата дэмжэлгые манай партида хангаа.

Тиин, 1917 оной март-апрель соо манай ороной ажабайдалда агууехэ хубилалтын боложо байгаа эрхэбайдалда, нүхэр Сталин В. И. Ленинтэй сугтаа туйлай шухала, сэхэ шууд заабари гаргаhан юм, тэрэнь большевистскэ партиие социалистическэ революциин зам дээрэ жагсаагаа hэн. «Хэрбээ манай партиин нэгэдэнги, нягтаар эмхидэнхэй байгаа hаань, хэрбээ тэрэнэй нэгэн сэдьхэлтэй, нэгэн зоригтой байгаа hаань, хэрбээ тэрэнэй хаанашье. Россин бүхы зүг—бүхэндэ нэгэл зорилго табидаг байгаа hаань лэ тэмсэлнай амжалтатай байжа болохо» гэжэ нүхэр Сталин тэмдэглэhэн байна (хуудаhан 64).

Ленин Сталин хоер Апрельскэ партийна конференци дээрэ батаалагдаhан шэнэ шэглэлэй ehoop большевистскэ партиие иимэ имагта бата нягалэлтэй, нягта эмхидэлтэй хүсэн болгоо.

II.

Партиин баримталhан хараагай зүбые олон түмэн ажалшад өөhэдынгөө политическэ дүршэл дээрэhээ мэдэхэ ба большевигүүдые дагаха ябадал революциин илалтада шухала хэрэгтэй байhан юм. 1917 оной март-апрельдэ арад зоной олонхинь жэжэ буржуазна партинуудта—меньшевигүүдтэ ба эсэрнүүдтэ этигэдэг байгаа. Большевигүүд хадаа арад зониие өөрынгөө тала тээшэ татаха ehoтой байба. «Шэнэ шэглэл бариhан» үеын hүүлээр «зониие революционно ehoop элсүүлэн гулидхалгын» үе халажа ороо hэн.

Буржуазиие революционно ehoop хобхо сохин унагаалгада зониие элсүүлэн гулидхахын тулада большевигүүдэй али зэргэ сэсэн мэргэн тактика бэелүүлhые гурбадахи том дотор толилогдоhон нүхэр Сталинай статьянууд ба хэлэhэн үгэнүүд эли тодоор харуулна. Ленин Сталин хоер тэрэ үедэ гол сохилтонуудаа буржуазиин туhамаршадта—меньшевигүүд ба эсэрнүүдэй жэжэ буржуазна партинуудта эсэргүү шэглүүлhэн байгаа. Тэдэ партинууд буржуазиин социальна эгээл бата түшэгынь байhан юм гэжэ, «Октябрьска революци ба ородой коммунистнуудай тактика» гэhэн статья доторoo нүхэр Сталин бэшэhэн байна. «Тэдэ партинуудые илгажа зайсуулангүйгөөр ажалшадые империализмhаа тусгаарлан hалгаахаар хараалха аргагүй байгаа, иигэжэ тусгаарлан hалгааха ябадал хангантүйгөөр советскэ революциин илалта хараалхын аргагүй байгаа» гэжэ нүхэр Сталин бэшээ бэлэй.

Эсэро-меньшевистскэ министрнүүдэй гараар өөрынгөө хара хэрэгые контрреволюциин хэжэ байhыень нүхэр Сталин харуулна. Керенский ба Церетелиэр үнэндөө эзэрхэг түримхэй буржуазиин түлөөлэгшэд Гучков ба Милюков гэгшэдэй бүтээжэ шадаагүй юумые хэжэ байгаа. «Сагзуурын правительство үнэхээрээ империализмын замда лаб ороо», гэжэ И. В. Сталин бэшэнэ (хуудаhан 84). Сагзуурын правительствын гадаадын ба дотоодын политикын хоорондохи холбооe нүхэр Сталин имагта гүнзэгыгөөр уудалан элирүүлээ. Сагзуурын правительство хадаа фронт дээрэ добтолхоор бэлэдхэхэhээ гадна, мүн баhа хүдэлмэришэдтэ, таряашадта, солдадуудта ба матросуудта эсэргүү хэhээлтын хэмжээнүүдые бэелүүлhэн ба каторгын байдалай хүүли бии болгохоор бэлэдхэжэ байhан байгаа. «Гадаадын политикын хэрэгүүдтэ баруун тала бариhан ябадал дотоодыншье политикын талаар мүн тиимэл арьесэдэ зайлашагүй хүргэхэ ehoтой, яахадааб гэхэдэ бүхэдэлхэйн дайнай эрхэбайдалдахи гадаадын политика хадаа алибаа ондоо политикын үндэhэн, гүрэнэй бүхы ажабайдалай түб мүн» гэжэ нүхэр Сталин бэшэнэ (хуудаhан 85). Сталинай энэ заабариин зүбынь фронт дээрэ добтолгын эхилхэдэ илангаяа тодоор гэршэлэгдээ hэн. Фронт дээрэхи добтолгонь тылдэхи контрреволюцида илалта хангаа hэн. Сагзуурын правительство болбол добтолгын политикада ороной дотоодын ажабайдалые дүүряалган табиhан байгаа.

Имагта тиимэ ушарhаа, нүхэр Сталин болбол дайн тухай асуудалые тэрэ сагай гол үндэhэн асуудал гэжэ тоолодог байба. «Экономическа hандарал ба эдеэ хоолой хэрэг, газар тухай асуудал ба политическэ сүлөө—эдэ бүгэдэ хадаа дайн тухай нэгэ ниитэ асуудалhаа гараhан юрэнхы асуудалнууд мүн болоно» (хуудаhан 210). Дайн тухай асуудалые шиидхэхэ ябадал хадаа Россие даража байhан бүхы ба алибаа кризисүүдые шиидхэхэ удхатай байгаа. Дайниие үргэлжэлүүлбэл, дотоодын контрреволюциие бэхижүүлхэ, алба налогой хэрэгые шангаруулха, Россие хилын саанахи империалистнуудта удаа дараагаар худалдаха, Россие Англиин, Америкын, Франциин колони болгохо удхатай болохо байгаа.

1917 оной апрель-сентябрь hарануудай турша соо түхёолдоhон засагай олонтоото кризисүүдшье дайн тухай асуудалтай холбоотой байhан юм. Тэдэнэй бодото ушарые нүхэр Сталин гайхамшаг гүнзэгыгөөр элирүүлээ hэн. Либеральна буржуази ба англо-французскэ капиталистнууд хадаа арад зоной хүдөөлөө, империалистическа ехэ дайнда хэрэглэхын тулада, Россидо «бага революци» хэхые хүсэhэн байгаа, теэд хүдэлмэришэд ба таряашад болбол помещигүүдые хүмүүлхын ба буржуазиие сохижо, эб найрамдалай хэрэг хангахын тулада, хуушанай байгуулалтые үндэhөөрнь эбдэхээр оролдожо байба. «Энэ үндэhэн зүришэлдөөн манай революциин хүгжэлтын үндэhэ hуурень, бүхы ба алибаа «засагай кризисүүдэй» үндэhэ hууринь болоhон байна» (хуудаhан 172). «Засагай кризисүүдэй үедэ» илалтань буржуазиин талада байдаг байhан ушар юугээр тайлбарилагданаб гэбэл, тэрэнэй хүсэтэй ба эмхидэлтэй байhаар бэшэ, харин эсэрнүүд ба меньшевигүүдэй урбаhан ябадалаар тайлбарилагдана. Тэдэ хүнүүд революциин фронтые хододоо эбдэдэг, буржуазиин лагерьта орожо, тэрэниие булюу болгодог байгаа.

Меньшевигүүд ба эсэрнүүдэй урбаhан ябадалынь июлиин үдэрнүүдтэ илангаяа эли тодоор харагдаа hэн. Тэдэнэр буржуазитай бүри бүхөөр нүхэсэжэ, революциие хоротo дайсадтань барижа үгэhэн ба контрреволюциин зэбсэгтэ хүсэнүүдые элитээр питерскэ хүдэлмэришэдтэ, солдадуудта эсэргүү шэглүүлhэн юм. Хүдэлмэришэд, солдадууд ба матросуудые hүйдхэгшэдэй, тэдэниие зэбсэггүй болгогшодой зэргэдэ июниин үдэрнүүдтэ меньшевигүүд ба эсэрнүүдэй байhыень, харин большевигүүд лэ арадтай хамта байhыень хүдэлмэришэд хэзээдэшье мартахагүй гэжэ нүхэр Сталин тэмдэглээ hэн. Петроградай хүдэлмэришэд ба солдадууд тиимэ эрхэ байдалда демонстраци хэхэ ёhогүй байгаа гэжэ большевистскэ партиин Центральна Комитет тоолоо hэн. Гэбэшье, парти болбол бэеэ талада абажа, зайсаха ehoгүй байгаа. Сагайнь болоодүй байтар, хүдэлмэришэд ба солдадуудые зэбсэгтэ гулалдаанда дайсан хардажа оруулаа hэн. Хүдэлөөе найрамтай тойбанаар, эмхитэйгээр үнгэргэхын тулада, тэрэниие толгойлхо хэрэгтэй байгаа. «Боложо магадгүй бэрхэшээлтэ ябадалhаа хүдэлөөе хамгаалхын тулада регулятор байhан хадаа, болгоомжолон барижа байха парти хадаа, бидэнэр тэрэ хүдэлөөндэ оролсон хамаадаха ehoтой байгаабди,—гэжэ нүхэр Сталин хэлэhэн юм (хуудаhан 109).

Июлиин 3-да Питертэ Ленин байгаагүй. Тэрэ шиидхэбэриие нүхэр Сталинай хүтэлбэри доро партиин Центральна Комитет гаргаhан байна. Сталинска тэрэ тактикые Ленин hайшааhан юм, тэрэнэй зүбые ажабайдал бүрин тодоруулан гэршэлээ hэн. Тус тактика хадаа Петроградай пролетариадые сохигдохо аюулhаа абараа hэн, дахинаа бүри зохистой оршонбайдалда добтолжо орохын тулада, дайсанай булюу хүсэнhөө эмхидэл түгэлдэрөөр сухариха арга боломжо олгоо бэлэй.

Ленинниие тон нюуса подполидо орохо баатай болгоhон июльскэ событинуудай hүүлээр, контрреволюциин hужарhэн үдэрнүүдтэ, большевизм усадхагдаа гэжэ буржуази соносхоо hэн. Бодото дээрээ тиимэ бэшэ байгаа. Тэрэ үдэрнүүдтэ нүхэр Сталинай бэшэhэн үгэ бүхэниинь hаяар туйлагдаха илалта тухайда али зэргэ бага этигэлтэйгээр заажа байгаа hэм! Большевигүүдые, мүн тэрээнтэй хамта ородой революциие господа могильщигууд тон лэ эртэ хүдөөлүүлхээр забдаба, юуб гэхэдэ, контрреволюциин илалта бата бэшэ, удангүй революци илаха,—гэжэ тиихэдэ нүхэр Сталин бэшээ бэлэй. «Тиимэ бэшэ, господа контрреволюционернууд. Революци үхөөгүй, харин өөрынгөө талынхидые шэнээр элсүүлжэ, шэнэ хүсэтэйгөөр дайсанаа добтолхын тулада бэеэ нюугаад байна», гэжэ нүхэр Сталин бэшээ hэн (хуудаhан 142). Байлдаанууд үшөөл болохо, илалтанууд баhал туйлагдаха,—гэжэ нүхэр Сталин ургуулан хэлээ hэн.

«Манай партиие тойрожо нягтаар жагсахыень, бидэндэ хоротой тоо томшоггүй олон дайсадта эсэргүүгээр өөhэдынгөө зэргэнүүдые гулидхан жагсахыень, hулраашадай урма заhажа, гэбдэгшэдые сүглүүлжэ, болбосоролоор дутамагуудые гэгээрүүлэн, тугаа дээрэ барижа ябахыень» хүдэлмэришэд ба таряашадые нүхэр Сталин уряалhан байна (хуудаhан 167).

Июлиин hүүлээр шэнэ эрхэбайдалда партиин эрхилхэ тактикань нүхэр Сталинай хүтэлбэри доро большевистскэ партиин VI съездээр тодорхойлогдоо hэн.

ЦК-гэй тоосоото элидхэл; политическэ байдал тухай элидхэл—иимэ хоер элидхэлые тус съездтэ нүхэр Сталин хэhэн юм. Россидохи хүсэнүүдэй хоорондын жэшэбэридэ гүнзэгы шэнжэлэл хэhэн нүхэр Сталинай элидхэлнүүдынь зохеон үүсхэгшэ марксизмын гайхамшагта жэшээ болохоhоо гадна, социалистическэ революциин илалтын түлөө тэмсэлдэ партиие, хүдэлмэришэн ангиие зэбсэглэhэн байна.

Большевигүүд болбол июлидэхи событинуудай урда тээ засагые хүдэлмэришэд ба солдадуудай депутаднарай Советүүдэй мэдэлдэ тайбанаар оруулхын түлөө оролдожо байгаа. Тиихэдэ хүсэниинь Советүүдэй талада байhан юм. Тиимэ ушарhаа, большевигүүдэй ойлгуулламжын хүдэлмэри ябуулан hүнгалтануудые шэнээр хэжэ, Советүүдэй олонхиие эзэлхэ, тэдэнэй политикые хубилгаха мүн баhа Советүүдээр дамжуулан правительствын состав ба политикые хубилгахаар эрмэлзэжэ байhан юм. Гэхэ зуура, июлидэхи событинуудай hүүлээр тэрэнь хэгдэхээ болиhон байгаа. Бүхы засаг буржуазна контрреволюциин гарта орожо, хоер засаг байхаяа болео hэн. Засаглажа байгаа буржуазна диктатурые зэбсэгээр унагаабал, засагые абажа шадагдаха байба. «Революциин түбшэн үе дүүрэжэ, тулалдаанууд ба дэлбэрэлгэнүүдэй үе эхилээ hэн», гэжэ нүхэр Сталин хэлэhэн юм. VI съезд хадаа зэбсэгтэ восстани хэхэ ябадалда партиие зарюулаа бэлэй.

Парти болбол «Бүхы засагые Советүүдтэ» гэhэн лозунгоо урдынхи мэтээр табиха ehoгүй байгаа, яахадааб гэхэдэ—советүүд хүсөө гээгээ hэн! Советүүдые меньшевигүүд ба эсэрнүүд буржуазна правительствын түлюур дахуул болгоод байгаа. Большевигүүд тиимэ советүүдтэ засагые абажа үгэхын түлөө оролсохо ehoгүй байба. «Үнэндөө аниргүйгөөр, буржуазитай гар гарhаа барилсан ябаhан Советүүдтэ засагые үгөө hаа, дайсадай туhала ажаллаhан удхатай болохо байна» гэжэ нүхэр Сталин хэлэhэн юм (хуудаhан 122—123).

Али нэгэн эмхизургаанай удхашанарынь, хамагай түрүүн тэрэнэй амин гол болодог удхааранъ тодорхойлогдоно гэжэ нүхэр Сталин зааhан байна. Тиимэ ушарhаа, засагай формо тухай асуудал хадаа ямар ангиин гарта засаг орохоб гэhэн үндэhэн гол асуудалые бадардуулха ehoгүй. Социалистическэ революциин хүдэлэгшэ хүсэнүүдынь городой пролетариат ба үгытэй таряашад мүн болоно, тэдэнэр лэ засагые өөрынгөө гарта абаха ehoтой.

Россидо социалистическэ революци хэхэ гэhэн бодолые партиин VI съезд дээрэ нүхэр Сталин эрид шууд табиhан байгаа. Таряашадые империалистическэ буржуазитай эбсэhэн үргэлжэлөө харша зон гэhэн Бухаринай бузар үзэлые нүхэр Сталин элишэлэн сохео hэн.

Таряашад элдэбын байдаг: империалистическэ буржуазиие дэмжэдэг шанга шадалтай таряашад бии байха, мүн баhа пролетариадтай нүхэсэхые хүсэдэг үгытэй таряашад гэжэ байха. Үгытэй таряашад пролетариат хоерой хоорондын союз хадаа социалистическэ революциин илахада шухала эрхэбайдал мүн. Россидо социалистическэ хубилалтануудые хэхэ ябадалда эсэргүүсэгшэдые нүхэр Сталин эрид шууд сохео hэн.

Росси лэ социализмда зам гаргагша орон болохо ehoтойнь тухайда партиин VI съезд дээрэ нүхэр Сталинай табиhан теоретическэ hургаал хадаа социалистическэ революциин илаха хэрэгтэ илангаяа шухала удхашанартай байгаа. Нэгэ орондо социализмын илажа болохо тухай асуудалые дэлхэйн түрүүшын дайнай жэлнүүдтэ Ленинэй тодорхойлhониинь мэдээжэ. Социализм тухай асуудал мүнөө Россидо бодото хэрэгэй асуудал болонхой.

Баруун тээ пролетарска революциин болоо hаань лэ Росси социализм тээшэ ошожо шадаха гэжэ троцкист Преображенский хэлэдэг байгаа. Энээндэ харюу болгон, нүхэр Сталин иигэжэ хэлээ hэн: «Росси лэ социализмда зам гаргагша орон болохонь магадгүй... Гансал Европа манда зам заажа шадаха юм гэдэг хуушанай сэлгомжые хаяха хэрэгтэй. Догматическа марксизм, мүн баhа зохеон үүсхэгшэ марксизм гэжэ байдаг. Би hүүлшынхиень баримталнаб». (хуудаhан 186—187).

Нүхэр Сталинай гайхамшаг сэсэнээр урдишалан хараhые түүхэ бүрин тодоруулан гэршэлээ.

Нүхэр Сталин болбол социалистическэ революциин илалтада хүргэхэ ehoтой революционно шэдэ дэбжэлтые Россидо бадаруулхын түлөө тэмсэл толгойлоо hэн. «Тиимэ дэбжэлтын зайлашагүй байhан ябадал хадаа ороной хүгжэлтын бүхы ябасаар революциин үндэhэн асуудалнуудай нэгэнэйшье шиидхэгдээгүй байhан ушарбайдалаар тодорхойлогдоно, яахадааб гэхэдэ газар тухай, хүдэлмэришэдэй хүналта тухай, эб найрамдал тухай, засаг тухай асуудалнууд шиидхэгдээгүй байна»,—гэжэ нүхэр Сталин хэлээ hэн (хуудаhан 177).

Революциаар табигдаhан шухала асуудалнуудые Сагзуурын правительство шиидхэжэ шадахагүй. Энэ правительствоор халха хэжэ, буржуазна контрреволюци хүсэнүүдээ гулидхаhан ба элсүүлэн эмхидхэhэн байгаа.

Сагзуурын правительствоор зарлагдаха гүрэнэй зүблөөнэй харшаар үүргые, РСДРП-гэй тогтоолоор бэшэhэн статья доторoo нүхэр Сталин тон хурса, hонорсоор элирүүлээ hэн. Арадай түлөөлэгшэдэй нэрээр зүүhэн тэрэ зүблөөной бага хүүлэжэ хаяха ба тус зүблөөе эсэргүүсэhэн олоной митингнүүдые эмхидхэхыень уряалаа hэн.

Нүхэр Сталинай уряалhан ehoop, Москвагай хүдэлмэришэд болбол зүблөөнэй нээгдэхэ үдэр эсэргүүсэн буруушаалгын забастовка соносхоо бэлэй.

«Москва эсэргүүсэн болоба, Москва мандаба,—гэжэ нүхэр Сталин баяртайгаар мэдүүлээ hэн. Москвадахи зүблөөн дээрэ эсэргүүд ба меньшевигүүд капиталистнуудтай помещигүүдтэй ба контрреволюционно генералнуудтай нэгэдэжэ, «контрреволюциие ehэдhон» байна. Зүгөөр революционно пролетариат хадаа контрреволюционно үгэен хойболдогшодой түлэбые баттарлиг тэмсэлээрээ hандаргаhан юм.

(*Үргэлжэлэлынь 3-дахи нюурта*)

И. В. Сталинай Зохёолнуудай гурбадахи том

(Тугэсхэл)

«Үлэсхэлэнгэй араг ябан гараар» волюцине дараха гэжэ hэдэhэн, рэшэлэн заводууд, фабриканууые хааhан ба арбаад мянгаад хүдэлмэришэдые газаа хаяhан капиалистнуудай муухай ябуулгыень ухэр Сталин уудалан, элишэлээ эн. Фронт дээрэ диилдэhэн ябадаай бодото гэмтэдынь контрреволюционно генералнууд байгаа, яахааб гэхэдэ большевигүүдые гэмнэын ба революционно солдадуудые ардахын тулада тэдэнэр немецүүдзорюута фронтоо нээhэн юм.

Гэхэтэй хамта, ородой буржуази здаа ородой революцида эсэргүү эглүүлэгдэhэн нягта союз гадаан империалистнуудтай баталhан м гэжэ нүхэр Сталин харуулна. плын саанахи буржуазна хэблэл здаа революционно соведууд, котедуудые хараажа ба тэдээнийе утасохихыень уряалжа байба, тэ. рэнhээ гадна шуhаа адхаржа байа ородой солдадуудые hэшхэлгээр гужэрдөө hэн. Англо-франин империалистнууд «Россин революционно эмхинүүдые эсэслэн адхахын тулада, империализмын иктатурын эсэслэн илахынь тулаа фронт дээрэхи урагшагүйдэлгэүүдые хэрэглэхэ» гэжэ оролдоhон айгаа (хуудаhан 249—250).

«Ородой революцида hаад ушаулхын, баруун тээ бадаран байа революционно худэлөөе таhалулхын тулада табанмиллиардын hаламжые Сагзуурын правительтвэдэ американскэ буржуази үгэн байна (хуудаhан 234—235).

Боложо байгаа событинуудай гол ээглэлые большевигүүд эли тодоор ажэ байба. Тиимэ ушарhаа, генерал Корниловай контрреволюционо ябуулгань большевигүүдтэ гэнтэ хеолдоhон ушарал бэшэ байгаа. нүхэр Сталин болбол Корниловтой үймөөнэй түрүүшынь үдэртэ, үе событинуудай хоорондын барилае бүрин элирүүлэ hэн. Контрреволюци үсэгэлдэр эхилээ бэшэ, мүн аhа Корниловай заговортай дашарамдажа эхилээ бэшэ юм. Корниловай хорото ябуулгань контрреволюционно ахамадай аашын үргэлжэлэл болоно, гэжэ нүхэр Сталин бэшээ hэн.

Худэлмэришэд ба солдадууд большевигүүдэй хүтэлбэри доро ябажа, революцида эгээл аюултай дайсан Корниловай үймөөе hүнөөгөө бэлэй. Гэбэшье эдэнэр болбол Керенскиин правительствые бэхижүүлхын тулада энээнийе хэhэн огто бэшэ юм. Большевигүүд болбол капиталистнуудhаа холодохын тулаа, буржуазна контрреволюцийе бүрин усадхахын ба засагые революционно худэлмэришэд таряашад ба солдадуудай мэдэлдэ оруулхын түлөө тэмсэhэн байна.

«Бидэ эрилтэ хэнэбди» гэhэн статья соо ба тэрэшэлэн партиин центральна органай ондоо түрүү бэшэгүүд дотор найруулагдаhан энэ хараа бодолые В. И. Ленин бүрин hайшааhан юм. В. И. Ленин августын 30 да, полполидо байхадаа, РСДРП(б)-гэй ЦК-да нюуса бэшэг бэшэhэн юм, тэрэнь Корниловай хорото ябуулгые hүнөөхэ гэhэн партиин тактикада зорюулагдаhан байгаа. Ленин тэрэ бэшэгээ эльгээhэнэйнгээ hүүлээр нүхэр Сталинай бэшэhэн түрүү бэшэгүүдтэй «Рабочий» гэжэ газетэ абаад, үнөөхи бэшэгтээ иимэ нэмэлтэ оруулhан байгаа гэбэл: «Энэ бэшэг бэшэhэнэйнгээ удаа «Рабочий» газетын зургаан номер уншаад байхадаа, hанал бодолнай бүрин таараллдана гэжэ хэлэхэ ehотой болоноб. Эдэ эрхим түрүү бэшэгүүдые үнэн зүрхэнhөө hайшааанаб.» (зохеолнуудай XXI том, хуудаhан 120).

Корниловтоние бута сохиhон ябадал арад зоние революционно ehoop гулидхаха хэрэгтэ шухала үүргэ дүүргээ hэн. Революционно шэнэ долгин үнинэй мушхаржа эхилhэн байгаа. «Корниловтоной восстани хадаа имагтал революционно ehoop дураагүйталгада үүлэ нээгээд, революциин баряае тайлажа, тэрэнние эршэлхэн урагшань дабшуулhан юм» (хуудаhан 281)

III.

Корниловтоной аашалжа байhан дэрнүүдтэ революционно дэбжэл ые толгойлон, большевигүүд болол буржуазна засагые добтолгодо бэдыгөө тойроhон зоние хүтэлэн байна. «Революциин үндэhэн ол асуудал—засаг тухай асуудал үн болоно. Революциин шэнжэ, тээнэй ябаса ба дүүрэлтэ халаа асаг хэнэй гарта байhан ябадаар, засагые ямар ангиин эзэлжэ айhан ушараар бүрин тодорхой ордоно... Революционно үе үнэндөө нүгээрээ гайхамшаг бэ гэбэл, эндэ асагай түлөө тэмсэл үлэмжэ хурса. анга шэнжэтэй болоод байна», гэжэ нүхэр Сталин бэшэhэн юм (хуудаhан 294).

Россидохи хуули засаг корниловецүүдай гарта байна, контрреволюциин гол партитай—кадедүүдтэй үхэсэлынь байжа үргэлжэлhөөр, гэжэ нүхэр Сталин тайлбарилаа hэн Керенский халаа директори байгуулан, үнэндөө Корниловай диктатурые лэ бээлүүлжэ байба. Предпарламент гэлэгые зарлахадаа, Корниловаар хараалагдаhан диктатурые демократическа нэрээр даллдалха hэн түсэбөө дүүргэлтэ болгожо айгаа. «Зэбсэгэй хүсөөр Корниловай үйлаха гэhэн хүсэлынь удаа дагаар ба урдыхинhаа ондоо гаарпшье hаа, засагые эзэлжэ айгаа корниловецүүдээр бодото рээ шууд бээлүүлэгдэжэ байгаа» хуудаhан 354). Харин тиихэлэ, энэ уржуазно-помещигүүдэй засагтай ргэшэн, шэнэ, хуулитабэшэ болошье, болото арадай засаг, нэмэлэ лалдаан соо корниловско контреволюцийе илаhан засаг урган улаа hэн.

Буржуазна Сагзуурын правительтвын засаг, мүн баhа большевигүүдээр ударидаглажа байгаа Совеүүдэй засаг—бэе бэедээ тон хара иимэ хоер засаг байhан юм. Энэ хоер засагай хоорондо, дарэрэ номхон ба наагашгүүр тэмэл ябажа байба—энэнь тиихэын онсогой зүйл мүн байгаа» хуудаhан 296). Шэнэ, ургажа байа засаг ба хуушанай хосоржо айhан засаг хоерой хоорондохи эмсэл халаа найрамтайгаар түгэжэ шадахагүй байhан юм. Буржуазиин засагые унагаажа, Совеүүдэй засаг тогтоохо ябадал зэбсэгтэ восстаниин туhаламжатайгаар бэелүүлэгдэжэ шалаглаха байhан юм. Тиин, большевигүүдэй парти олбол тэрээние эмхидхэхын түлөө эсэжэ ороо hэн.

Революциин хүгжэлтэдэ шэнэ үе илээ бэлэй. Эсеро-меньшевигүүэй эбсэлгын политикань тооhон бор боложо haлаа hэн. Арад зоне революционно ehoop элсүүлэн идхалгын үе дүүрэhэн байна. рад зоние большевигүүд өөhэнгөө тала тээшэ татажа абаа. Штурм эмхидхэхэ үе эхилээ.

Зэбсэгтэ восстани тухайда Ленинэй бэшэhэн түрүүшын бэшэгүүдые партиин Центральна Комитедэй абаhан үеэр сентябриин тэн хахадhaa эхилэн большевистскэ партиин бүхы худэлмэринь энэ шэглэлээр ябуулаглаа hэн. «Зорилгые партида эли тодорхой болгохо, Питертэ болон Москвада (областьтайгаарнь) зэбсэгтэ восстани хэхэ, засагые эзэлэн абаха, правительствые унагааха асуудал табиха» гэжэ Ленин бэшэбэ. (Ленин, том XXI хуудаhан 194). Нүхэр Сталин түс зорилгые гүйсэдхэхэ хэрэгтэ партиин бүхы худэлмэрийе зорюулаа бэлэй. Нюуса бэшээр гарадаг газетэнүүдтэ сентябриин тэн хахадhaa октябриин 24 хүрэтэр хэблэгдэhэн статьянуудайнь мүр бүхэн буржуазна Сагзуурын правительствые унагаалгада, засагые Соведүүдэй эзэлэн абалгада уряалhан байгаа.

«Бүхы засагые Соведүүдтэ» гэжэ статья дотороо нүхэр Сталин ингэжэ бэшээ hэн: «Революци ябажа байна. Июлидэхи үдэрнүүдтэ буудагдаhан ба Московско зублөөн дээрэ «хүдөөлүүлэгдэhэн» болобошье революци дахинаа hэргэжэ, хуушан хаалтануудые эбдэн, шэнэ засагые зохеон үүсхэжэ байна., Үхөө гэгдэhэн Соведүүд тэмсэлэй гал дүлэн соогүүр үндын бодобо. Эдэнэр революционно олон түмэние хүтэлэн, жолоогоо дахинаа бариба» (хуудаhан 297).

Нэгэн гээ hаа Керенскиин правительство, нэгэн гээ hаа Соведүүдэй засаг гэhэн асуудалые нүхэр Сталин болбол тиимэ шууд сэхээр табиhан байна.

Бэлэдхэгдэжэ байгаа дэлбэрэлтые hаатуулха оролдолго гаргаhан буржуазна контрреволюциин түсэбүүд ба ябуулгануудые нүхэр Сталин шэнэ хүсэтэйгөөр энэ үедэ элирүүлээ hэн. Корниловско хоердохи заговорые кадедүүд бэлэдхэжэ байна гэжэ баhа зааhан юм.

«Хасаг сэрэгүүдэй союзай» түлөөлэгшэдтэй хамтаржа ниитын ажал-ябуулагшадай хэhэн зублөөн Москвада болохоео байба. Революцида эсэргүү шэнэ добтолгые корниловско генералнууд фронт дээрэ галзуутайгаар эмхидхэжэ, Керенскиин правительство Москва худар зугадаха ба Питерые немецүүдтэ тушааха ябалалда бэлэдхэжэ байба. Корниловско хоердохи заговорые эрид шууд низа дарахынь солдадууд болон худэлмэришэдые нүхэр Сталин уряалаа hэн.

Үдэжэ байгаа революциин замые хааха гэжэ али бүхы аргаар hэдэhэн эсернүүдые ба меньшевигүүдые нүхэр Сталин балшыса элирүүлэн, няза сохео бэлэй. Октябриин урда тээхи үдэрнүүдтэ меньшевигүүдэй ба эсернүүдэй ябуулhан политикые элирхэйлhэн нүхэр Сталинай статьянь «Революцида урбагшад» гэжэ гаршагтай байгаа. Засагые корниловтоной удамаршад эзэлээд, шэнэ заговор бэлэдхэжэ байhан үедэ, революцийе Соведүүдэй лэ абаржа болохо байhан үедэ, меньшевигүүд ба эсернүүд хадаа Соведүүдые hуларуулха, задагайруулха ба hандаргахаар шармайжа байгаа hэн. Меньшевигүүд ба эсернүүд болбол Соведүүдые сагзуурын бараагүүд гэжэ нэрлэдэг ба тэдэнэй орондо буржуазна байгуулалтын шулуун байшан баригдажа байна гэжэ баясан мэдээсэдэг байhан юм. «Энэнь революцида ба тэрэнэй түйлалтануудта шууд урбаhан ябадал бэшэ юуб?» (хуудаhан 379).

Большевистскэ партиин члендүүд байгаад, дотороосоо социалистическэ революциин хэрэгые hүйдхэхөөр hэдэhэн урбагшадые нүхэр Сталин эрид шууд сохео hэн. Зэбсэгтэ восстани тухай Ленинэй резолюцийе үмөөржэ, 1917 оной октябриин 16-да РСДРП(б)-гэй ЦК-гэй заседани дээрэ И. В. Сталинай хэлэhэн үгэнүүдые тобшоор бэшэhэн тэмдэглэл гурбадахи том дотор оронхой «Каменев ба Зиновьевой дурадхалынь, үнэндөө, бэлэдхэхэ ба эмхидхэхэ аргые контрреволюцида олгоно. Тэрэнэй ehoop hаа, бидэнэр ходо сухарижа, революцие алдаха ушартай болонобди. Контрреволюцида эмхидхэхэ арга боломжо үгэхэгүйн тулада, восстани хэхэ үдэр ба эрхэбэйлэлнүүдые hүнгэн олохо аргые өөhэлтөө хангахадамнай яаха юм? Бидэнэр.. восстани хэхэ замда заабол шууд орохо ehотойбди—гэжэ нүхэр Сталин хэлээ hэн (хуудаhан 381—382).

Большевигүүдэй парти хадаа восстани хэхэ замда эрид шууд ороо бэлэй. «Бидэндэ юун хэрэгтэйб?»—гэжэ нүхэр Сталинай бэшэhэн түрүү бэшэгтэй «Рабочий путь» газетын №44-нь 1917 оной октябриин 24-дэ штурмын түрүүшын үдэр, хэблэгдэжэ гараhан юм. Саашадаа удаарбал, революциин бүхы хэрэг хосорхын аюулда орохоео байна, помещигүүд ба капиталистнуудай правительствые худэлмэришэд ба таряашадай шэнэ правительствоор hэлгэхэ хэрэгтэй болоhон саг ерээд байна гэжэ нүхэр Сталин бэшээ hэн. «Засаг хадаа худэлмэришэд, солдадууд ба таряашадай депутаднарай Соведүүдэй гарта орохо ehотой.

Соведүүдээр hүнгагдаха, Соведүүдээр hэлгэгдэхэ, Соведүүдэй үмэнэ харюусалгатай шэнэ правительство засагаа бариха ehотой» (хуудаhан 390).

* * *

Агуухэ Октябрьска социалистическэ революциин илаhанай ашаар манай орон доторхи засаг Соведүүдэй мэдэлдэ оронхой.

И. В. Сталинай зохеолнуудай гурбадахи том хадаа манай оронэй, тэрэшэлэн бүхы хүн түрэлтэнэй түүхэдэ шэнэ үеые нээhэн энэ агуухэ хэрэг хайшан гэжэ бүтэhые гүнзэгыгөөр мэдэхэ эрдэмээр билэние зэбсэглэнэ. Түс том болбол манай революциин хүгжэлтын бүхы ябасые шэнжэлхын тулада, большевистскэ партиин стратеги ба тактикые ойлгохын тулада угаа ехэ удхашанартай байна. Нүхэр Сталинай энэ том дотор ороhон статьянууд болон тэрэнэй хэлэhэн үгэнүүд соо манай агуухэ революциин түйлай баян дүй дуршэл согсологдонхой байна. Энэ түүхэтэй дуршэлэй үндэhэн дээрэ Ленинээр, Сталинаар арбилхаглаhан ба хүгжөөгдэhэн марксистска теориин маша шухала ehонуул: буржуазна-демократическа революциин социалистическэ боложо хубилан бадарха тухай hургаал, нэгэ оронло социалистическэ революциин илаха тухай, худэлмэришэн анги, таряашан хоерой хоорондын союз тухай, империалистическэ дайнhaa революционно ehoop гараха тухай, национальна асуудал тухай hургаалнууд тэдээн дотор оронхой.

Марксистско-ленинскэ теореор зэбсэглэгдэhэн большевистскэ парти болбол эб найрамдалай түлөө демократическа худэлөөе, газарай түлөө таряашадай демократическа худэлөөе, дарлагдаhан арадуудай национальна тэгшэ эрхын түлөө национальна-сүлөөлэлгын худэлөөе, буржуазние хобхо сохихын ба Советскэ засаг байгуулхын түлөө пролетариадай социалистическэ худэлөөе революционно нэгэ ниитэ ябуулга болгон нэгэдхэжэ шадаhан байна. Энэ халаа Россидохи капитализмын эсэсые шиидхээ hэн.

Нүхэр Сталинай зохеолнуудай гурбадахи том дотор ороhон статьянууд ба тэрэнэй хэлэhэн үгэнүүд агуухэ революционно тэмсэлэй hүр hүлдөөр, манай хэрэгэй илаха байhанда, арад түмэнэй зохеон үүсхэхэ эршэ шалалда, манай арадые илалта тээшэ хүтэлэгшэ большевистскэ партиин хүсэндэ гүн ехээр этигэhэн ябадалаар нэбтэрэнхэй.

«Культура и жизнь» №13

Нэгэ гүүртынхидэй нэмэлтэ түлбэри иимэ

Малажалые хүгжүүлхэ гүрэнэй түсэбые үлүүлэн дүүргэжэ, аймаг соогоо түрүү hуури эзэлhэн Хориин аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз малшадта ажалай нэмэлтэ түлбэри болгон 104 хони, 15 бүрүү, 3 унага үгэбэ. Нүхэр Ринчиновагай хүтэлб рилдэг гүүртын хонишод 469 хониноо 475 хурьга абаад, бултыень бүрин бүтэнөөр тэнжээhэн ба нэгэ хонин бүриhөө 2 килограмм ноохо хайшалhан байгаа. Түл абаха түсэбөө үлүүлэн дүүргэhэнэйнь түлөө энэ гүүртынхидтэ хамта 30 хонин нэмэлтэ түлбэри үгтөө.

Колхозой МТФ-е даагша Ц. Рабданов ажалай нэмэлтэ түлбэридэ 5 толгой бүрүү абаhан байна. Тэрэшэлэн малшад Батуева, Санжиева, Нимаев ба бусад 6-hаа 17 хүртэр мал абаа.

Ч. Цыдыпов.

ЭДЭ ФЕРМЭНҮҮД ИЛАБА

Сэлэнгын аймагай Тамчын сомоной Молотовой нэрэмжэтэ артелиин малшад адуу малай тоо толгойе олошоруулхын тэдэнэй ашаг шэмые дээшэлүүлхын түлөө социалистическэ мүрысөөндэ үргэнөөр ороло соhон юм. Тэрэ мүрысөөндэ hүнэй ба хониной товарна фермэнүүд илаhан байна. Эдэ фермэнүүд 1946 ондо эбэртэ бодо мал, хони үсхэбэрилхэ түсэбүүдээ үлүүлэн дүүргэээ.

Үүлтэртэ малай фермын hаалишан Цырма Генинова гэгшэ түсэбhөө гадуур 723 литр hү hааhан байна. Мүн hаалишан Бадмацырен Балланова түсэбhөө үлүүлэн 433 литр hү hааба.

Тэрэнэй түлөө эдэ хоер hаалишад ажалай нэмэлтэ түлбэри абаhан байха юм.

И. Очиров.

Адуу малынь тэжээлээр хангагданхай

Кабанскын аймагай Степно-Дворецкэ сомоной «Красный партизан» гэжэ колхозой ажалайнь гол hалбари загаhанай ажал болобошье, малажалдаа бага бэшээр анхаралаа табидаг байна. Малынь үбэлэй үедэ хэрэгтэй үбhэ тэжээлээр гүйсэд хангагданхай. 2.300 центнер үбhэ бэлэдхэхын орондо, 2800 центнер бэлэдхэhэн, 72 тонно силос дарахын орондо, 77 тонно дараhан байха юм.

Малынь дулаан байра ба түл абалгын гэр байраар гүйсэд хангагданхай. Колхозой правлениин түрүүлэгшэ нүхэр И. И. Суранов ба hүнэй товарна фермые даагшаар hаяхан ороhон нүхэр Г. М. Суранов гэгшэд адуу малайнгаа үбэлжэлгэдэ түсгаар анхаралаа хандуулна.

И. Баженов.

Алдуугаа дабтажа байна

Үнгэрэгшэ жэлдэ Шараголой сомоной Калининай нэрэмжэтэ колхоз (Кударын аймаг) адуу малаа үбэлэй үедэ муугаар харууhалhан дээрэhээ ехэхэн гарзада ороо hэн. Энэ хадаа колхозой хүтэлбэрилэгшэд ба бүхы колхознигуудта hургаал боложо үгэхэ байгаа. Гэбэшье, түс колхозойхид үнгэрэгшэ жэлэйнгээ алдууhаа hургаал абангүй харин тэрэнээ дахяад дабтажа байха юм.

Колхоз болбол энэ жэлдэ үбhэ тэжээл абаха түсэбөө миил 10 процент дүүргэhэн байна. Гэбэшье, бии байгаа үбhэ тэжээлээ арбилан, зүбөөр гаргашалха тушаа ямаршье хэмжээ абанагүй. Тиимэhээ үбэлэй түрүүшын hарануудhaa эхилээд, зарим фермэнүүдынь үбhэ тэжээлээ үлүүсэ гаргашална. Жэшээлхэдэ, hүнэй товарна фермэ (даагшань нүхэр Жигжитов) ноябриин түрүүшын хахад соо аяар 45 центнер үбhэ гаргашалhан байха юм. Фермын худэлмэрилэгшэд гэжэ гаргашалха гүрим сахидаггүй, харин тэрэние хайша хэрэгээр үрижэ байна. Хэтэрхэдээ, hүрэтэй үбhэн соохь морид ба үхэрнүүд ороод, зоргоороо түйбэжэ байдаг юм.

Гадна, түс фермын үнеэд hаалишадай харюусалгада даалгагдажа үгтөөгүй байна. Фермын тоо бүрид хэгшэ Б. Доржиева гэгшэ худэлмэридөө тон харюусалгагүйгөөр хандадаг юм. Тэрээнhээ боложо, зарим hаалишадынь үнеэдээ дүтүү hаадаг байна. Жэшээлхэдэ, hаалишан Д. Балсанова гэгшэ хоер үнеэдээ hааддаггүй байха юм.

Колхозой правлени ба партийна организациин зүгhөө адуу малай үбэлжэлгые амжалтатайгаар үнгэргэхэ тушаа ямаршье анхарал табигданагүй.

А. Борисов.

Закаменда нютагай ажаүйлэдбэриин предприятинууд юундэ муугаар худэлмэрилнэб

Нютагай ажаүйлэдбэриин предприятинууд ба олзобориин артельнүүд болбол үргэн хэрэглэлэй эд бараа болон эдеэ хоолой зүйлнүүдые урданайхида орходоо элбэгээр үйлэдбэрилхэ ба болбосоруулха ehотой байна.

Теэд, Закаменай аймагтахи нютагай ажаүйлэдбэриин предприятинууд өөhэдынгөө урда табигдаад байhан зорилгонуудые ямараар дүүргэжэ байнаб гэжэ асуубал, эндэ мүнөө хүртэр урдаа байhан зорилгые бэелүүлхэ тухай ямаршье хэмжээ абаагүй байна.

Аймагай промкомбинат (директорынь нүхэр Дмитриев) 1945 оной үйлэдбэриин түсэбые 11 hара соо оройдоо 43,7 процент дүүргээ. 1946 оной эхиндэ түс промкомбинат 12 цехүүдые эмхидхэхээр түсэблэhэн юм. Теэд, мүнөөдэр үтэр оройдоо 6 цехүүд эмхидхэгдэ. Оедолой, Бондарна цехүүд ба бусад цехүүд багахан хэмжээнэй эд хэрэгсэлнүүдые болбосоруулдаг юм. Теэд тэрээнэйнь шанар тон муу ба үнэ сэнгынь шье үндэр байна.

Промкомбинат ямар ушар дээрэhээ үйлэдбэриингөө түсэбые дүүргэнэгүйб гэхэдэ, нэн түрүүндэ кадрова худэлмэрилэгшэдые бэлэдхэжэ шадаагүй. Хэрбээ түсэбэй ehoop 60 худэлмэрилэгшэдэй байха байгаа hаа, мүнөө оройдоо 16 хүн худэлмэрилнэ. Худэлмэрилэгшэдтэ байра байдал түхеэрээгүй.

Аймагай гүйсэдхэхэ комитедэй зүгhөө промкомбинадай худэлмэрийе hайжаруулха тухай анхарал табигданагүй. Үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилхэ нютагай түүхэй эдлэл Закаменай аймагта нилээд элбэг гээшэ. Теэд тэдээние олзобориин артельнүүдшие, комбинадшье болбосоруулжа ба буйлуулжа шаданагүй.

Промкомбинадай хүтэлбэрилэгшэд аргаhан продукциингаа шанарые hайжаруулжа шадаагүй ба үйлэдбэриее үргэдхэн шэнэ цехүүдые эмхидхэжэ шадагүй дээ эhээ гүрэнэй зөөри ехээр гаргашална. Энэ комбинат аймагай колхозуудта ба юрын хүнүүдтэ 65752 түхэриг үритэй болоод байна.

Закаменай аймагай нютагай ажаүйлэдэ ин предприятинууд ба олзобориин артельнүүдэй коллективүүдэй дунда социалистическэ мүрысөөн дэлгэрүүлэгдээгүй, мүн агитационно-ойлгуулгын худэлмэри муугаар ябуулагдаhан байна.

Иимэ дээрэhээ ВКП(б)-гэй айком ба аймгүйсэдкомой зүгhөө комбинадай ба олзобориин артельнүүдэй худэлмэрийе hайжаруулха, кадрова худэлмэрилэгшэдые бэлэдхэхэ, агитационно-ойлгуулгын худэлмэрийе hайжаруулха ба мүрысөөе үргэнөөр дэлгэрүүлхэ тухай түсхай анхарал хандуулха саг тулажа ерээ.

О. Аюшеев.

Специалистын зүбшөө

Намарай тарилгые үбэлэй сагта зүбөөр харууhалха

Намар таридаг культуранууд болбол эртэ болбосордог ба үлэмжэ ехэ ургасатай тула БМАССР-эй байдалда ехэхэн удхашанартай байха юм. Намарай тарилга ямараар үбэлжэжэ гараhан дээрэhээ тэрээнэй ургаса дулдыдадаг байна. Зарим жэлнүүдтэ хүйтэн үбэл болодог ба саhа багатай байдаг дээрэhээ, мүн үбэлэй сагта гэнтэ дулаарха ябадалhаа намарай тарилганууд гэмтэдэг байна. Намарай үедэ hайнаар зүлтэлжэ шадаагүй тарян үлэмжэ ехээр хүлдэдэг байха юм. Мүн нүгөө талаhаа эртээр таригдаhан ба саhа орохо хүртэр ехэхэнээр ургаhан намарай тарян үбэлын саhанай ехээр ороо hаа, илангаяа түрүүшын саhан гэдхэн газарые үндэрөөр хушаа hаань, ужэжэ болодог байна. Заримдаа намарай тарилга болбол хабарай үедэ, саhанай хайлаhан хойно дулаан болоhон аад, гэнтэ хүйтэрөө hаань, мүн гэмтэлдэ ородог байха юм. Тиимэдэ намар-үбэлэй үедэ эдэ тарилгануудые hайтар харууhалха шухала. Үбэлынь, намарай тарилганууудай хэрзэргэ үбэлжэжэ байhаниинь мэдэхын түлөө хайрсаг соо проба абаад, дулаан газарта оруулжа ургуулдаг байха юм. Хэрбээ абаhан ургамалнуудай ехэнхиинь ургаа hаа, түс тарянай hайнаар үбэлжэжэ байhание гэршэлнэ. Хэрбээ олонхи ургамалнуудынь ургахаа болиhон, үхэжэ hалаhан байгаа hаань, намарай тарянай газарай зарим хубиие хабарай үедэ дахин таряхаар бэлэдхэхэ хэрэгтэй. Агротехническэ алба хэдэг органууд болбол метеорологическа станцинуудаар дамжуулан намарай тарилгын байдал тухай мэдээнүүдые жэл бүри суглуулдаг ба тэдэ мэдээнүүдэй баримта дээрэ түс тарилгануудай байдал тухай газартаряалангай органуудта мэдээ үгэжэ байдаг байха юм. Агротехническэ албанай органууд хадаа hара, hара хахад бүхэндэ намарай тарилганууд ямар районуудта hайнаар үбэлжэжэ байhан ба ямар районуудта хүлдэжэ шэнгэрхэ тухай мэдээсэжэ байдаг байна.

Тиигэбэшье, хаа-хаанагүй дүүрэн мэдээ абахын талаар метеорологическа станцинууд үсэдэдэг байна. Тиимэдэ намарай тарилгатай колхозууд үбэлэй сагта тэрэ тарилгануудаа ходо хаража, үзэжэ байха, саг үргэлжэ пробо абажа ургуулжа байха ehотой. Энэ худэлмэри агрономой хүтэлбэри доро ябуулагдаха зэргэтэй.

Намарай тарилгатай колхозууд иимэ пробонуудые адли нэгэн болзорто абадаг байха ehотой байна. Пробо абаха түрүүшын болзор—декабриин 25, хоердохи болзорынь—январиин 25, гурбадахи болзорынь—февралиин 13 ба hүүлшын болзор—мартын 25 болоно.

Ургалтыень шалгаха пробонуудые намарай сагта тогтоон олоhон участогууд дээрэhээ абаха хэрэгтэй. Намар хадхаhан гадаhанhaa 8—10 алхам хажуу тээшээ ошожо, багахан талмай дээрэхи саhые түрүүшээр хүрзөөр этээд, hүүлээрынь хамууraар хамажа сэбэрлэдэг юм. Зүгөөр, ургамалнуудта гэмтэлгэ хэхэгүйн түлөө тон болгоомжолхо хэрэгтэй. hүүлээрынь хайша хайшаа 30 сантиметр газарые 15—20 сантиметр гүнзагыгөөр hүхээр сабшажа, хайрсаг соо хэдэг байха юм. Энэ сабшажа абаhан газар дээрэ сеялкын урда ба хойто сошнигуудай тарилганууд ороhон байха ehотой. Хэрбээ энэ сабшажа абаhан газар хахараа hаань, хахархайдань үлэhэн ургамалнуудые абажа хаяха ба тоодо оруулхагүй хэрэгтэй. Энэ ургамалтай газараа хайрсаг соо хэхэдээ, hайса дулаанаар хушаха тон шухала байна. Ушарынь полиhоо гэртээ асартар ехэнхи ургамалнуудынь хүлдэжэ болодог байха юм.

Хээрэhээ асарhан тэрэ газараа 10—15 градус дулаантай гэр соо оруулдаг юм.

Газарайнь гэдэхэдэ ургамалнуудынь тон болгоомжотойгоор газарhaaнь амяаралан түүжэ абаад уhaap угаажа, hүүлээрнь тэдэнэй үндэhэнүүдынь 3—4 сантиметр утатайгаар удалжа абадаг байха юм. Мүн хүлдэhэн набшануудынь абажа хаяха хэрэгтэй. Зүгөөр, набшалжа эхилhэн ургамалнуудай үндэhэнүүдые амяарладаг байна. Эдэ ургамалнуудаа хахалсаань уhа хэhэн табагай заха дээрэ зэргэлүүлэн табиха хэрэгтэй. Үндэhэнниинь уhан соо байха ehотой юм. Ондо ондоо участогууд дээрэhээ абаhан пробын ургамалнуудые бэе бэеhээн амяарлаха хэрэгтэй. Табаг соохи уhыень нэгэ-хоер үдэр болоод лэ hэлгүүлжэ байха ehотой байна. Энэ уhаниинь гэр доторой температуратай байдаг юм.

Пробо абтаhан түрүүшын үдэрнүүдhээ эхилээд хүлдөөгүй ургамалнуудынь ута боложо, набшалжа эхилдэг байха юм. 5—7 хоноод дүнгынь гаргахада болодог. Шэнээр набшалаагүй ургамалнууд ба намарынь набшалhан аад, шэнээр үнлэhэлөөгүй ургамалнуудые үхэжэ hалаhан дээрэ тоолохо хэрэгтэй. Зүгөөр, hалаhан hалаагүйнь мэдэглэжэ үгэдэггүй ургамалнуудые 15 хоног хүртэр дулаан байрада байлгахада болоно. Хабарынь үндэhэлээгүй участогууд дээрэhээ тариhан хүрэнгөөэ суглуулжа, орооhонуудынь шалгажа үзэдэг байна.

Дүнгыень гаргахадаа бүхы ургамалнуудай ниитэ тооё тоолодог ба тэрээн соо үхэжэ hалаhан ургамалнуудай тооё абадаг байха юм. Жэшээлхэдэ, пробо соо хамта дээрээ 33 ургамалнууд байгаад тэрээнээ 4-нь ургахаяа болиhон байгаа hаа, үхэжэ hалаhан ургамалнуудайнь процент иимэ байха байна: 4 x 100 : 33—12. Тиимэдэ үхэжэ hалаhан ургамалнуудынь түс пробо дотор 12 процент болоно. Пробо бүхэнэй дүнгүүдые түсхай бланкын графа дотор тэмдэглэжэ байха хэрэгтэй. Энэ дүнгүүд МТС-тэ ба АЗО-до эльгээгдэжэ байдаг юм.

Агрономууд болбол намарай тарилгые түсхай тогтомол болзорнууд соонь шалгаха ябадал эмхидхэхын түлөө шухала хэмжээнүүдые абаха уялгатай. Мүнөө үедэ намарай тарилгын газарнууд дээрэ саhа бариха ябадал эмхидхэхэ хэрэгтэй, ушарынь саhаар хушуулhан тарилганууд хүлдэнгүй үбэлжэдэг байха юм.

И. С. КОТОВ,
БМАССР-эй газартаряалангай Министерствын агро-метеорологическа албанай таhагай начальник.

Ород алфавит дээрэ зохёогдоһон бурят-монгол үзэг бэшэгые шудалха

ПРОГРАММА

(Энэ программа хадаа партийно-советскэ эдэбхитэн ба интеллигенцидэ зорюулагдан БМАССР-эй Гэгээрэлэй Министерствээр баталагдаба)

1. Бурят-монгол үзэг бэшэгэй шэнэ алфавит 16 ч.
2. Уншалга ба аман хэлэлгэ хүгжүүлгэ 30 ч.
3. Бэшэлгэ . . . . 20 ч.
4. Бэшэгэй дүрим ба грамматика . . . 20 ч.

86

I. БУРЯТ-МОНГОЛ ҮЗЭГ БЭШЭГЭЙ ШЭНЭ АЛФАВИТ—16 ЧАС

1. Алфавит тухай юрэнхы мэдээн.
2. Аялган абяанууд ба үзэгүүд:
   а) түргэн аялганууд—а, о, э, у, ү, и;
   б) удаан аялганууд—аа, оо, ээ, үү, уу, өө, ии, ы;
   в) Йотированна түргэн, удаан аялганууд—я, яа, е, еэ, ё, ёо, ю, юу;
   г) Дифтонгнууд—ай, ой, эй, үй, уй;
3. Хашалган абяанууд ба үзэгүүд:
   а) бүхы хашалганууд—б, в, г, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, һ, х, ц, ч, ш, щ, ь ъ;
   б) һ, х хашалгануудай илгаа;
   в) в, ф, к, ц, щ хашалганууд;
   г) зөөлэн ба илгаһан тэмдэгүүд—ь ъ.
4. Ехэ үзэгүүд ба тэдэниие бэшэхэ ушарнууд.

II. УНШАЛГА БА АМАН ХЭЛЭЛГЭ—30 ЧАС

1. Доскада бэшэһэн богонихон мэдүүлэлнүүдые ядалдангүй уншажа, хөөрэжэ һураха.
2. Ном соохоо хэблэмэл мэдүүлэлнүүдые ба богонихон статьянуудые уншаад, хөөрэжэ һураха.
3. „Бурят-Монголой Үнэн" газетэһээ багашагхан статьянуудые уншаад, хөөрэжэ һураха.
4. Ном соохоо, газетэ соохоо рассказ, статья өөрөө абяагүй өөр уншаад, удхыень багшынгаа табиһан асуудалнуудта харюу болгон хөөрэжэ һураха.
5. Хүнэй уншахада шагнаад удхыень хөөрэжэ һураха.
6. Уншахадаа юрэ хөөрэһэн, асууһан, шангадхаһан мэдүүлэлнүүдэй интонацинуудые зүб хэжэ һураха.
7. Гараар бэшэһэн текст тогтон торолгүйгөөр уншажа һураха.
8. Шүлэг, дуу, таабари, оньһон үгэ уншаха түрүүшын дадал олохо.
9. Уран зохёолнууд соохоо абтаһан багашагхан таһархайнуудые уншаад, гол удхыень хөөрэжэ һураха.
10. Бүхэли зохёол уншаад, хубинуудта һалгажа, гол удхыень элирүүлһэн асуудалнуудые ба түсэб табижа, тэрэнэйнгээ ёһоор хөөрэжэ һураха.
11. Багшын үгэһөөр дахаба ниин ёһоор багашагхан художественно ба политическэ статьянуудые, рассказуудые, зохёолнуудые өөрөө уншажа, удхыень элирүүлэн тобшолол гаргажа һураха.
12. Парти ба правительствын тогтоолнуудые, вождьнорой хэлэһэн элидхэлнүүдые, Конституци, хүдөө ажахын артелиин Устав мэтын шухала документнүүдые уншажа, удхыень хөөрэжэ һураха.
13. Газетэ соохоо гадаадын, уласхоорондын байдал тухай статьянуудые уншаад, удхыень хөөрэжэ һураха.
14. Зураг хараад, удхыень тодорхойлон хөөрэлгэ.
15. Научно-техническэ, политическэ терминүүдтэй танилсаха.

III. БЭШЭЛГЭ—20 ЧАС

1. Бурят-Монгол хэлэ бэшэгэй алфавит соо байһан ехэ бага үзэгүүдые тус тустань зүбөөр, тодоор бэшэжэ шадаха болохо. Ехэ үзэг бэшэхэ ушарнууд.
2. Ондо ондоо үгэнүүдые, бүхэли мэдүүлэлнүүдые, багашагхан текст доскаһаа хараад, нэгэшье алдуугүйгөөр буулган бэшэжэ һураха.
3. Ном соохоо багашагхан текст өөрөө хараад, нэгэшье алдуугүй өөр буулган бэшэжэ һураха.
4. Багшын бэшэжэ үгэһэн асуудалнуудта, уншаһан материалһаа бэшэмэл харюу үгэжэ һураха.
5. Уншаһан тухайдаа хөөрэхэ түсэб бэшэмэлээр зохёожо һураха, тэрэнэйгээ ёһоор хөөрэхэ.
6. Бишыхан рассказ уншаад, удхыень хөөрэжэ үгөөд; дахин тэрэнээ харангүй, өөрынгөө үгөөр гол удхыень гарган бэшэжэ һураха.
7. Хүнэй элидхэл хэлэхэдэ шагнаад, шухала асуудалнуудай тухайдань тэмдэглэжэ һураха.
8. Уншаһан материалнууд соохоо ойлгогдоогүй үгэнүүдыень түүжэ бэшээд, хойно хожонь тайлбариинь бэшэжэ, словарь зохёожо һураха.
9. Мэндын бэшэг, мэдүүлгэ, акт, суглаанай тогтоолжо мэтын хэрэгэй саарһа бэшэжэ һураха.
10. Ном соохоо, газетэ соохоо багашагхан ород статьянуудые оршуулжа һураха.
11. Ханын һониндо, газетэдэ статьяхануудые бэшэжэ һураха.
12. Диктант бэшэхэ: 50—60 үгэтэй юрын текст, багшынгаа диктовалхада, алдуугүйгөөр бэшэдэг болохо.

IV. БЭШЭГЭЙ ДҮРИМ БА ГРАММАТИКА—20 ЧАС

1. Бэшэгэй шухала дүримүүд

1. Бурят-Монгол хэлэнэй бэшэгэй дүримүүд тухай юрэнхы мэдээн.
2. Түргэн ба удаан аялгануудые бэшэхэ дүримүүд.
3. Йотированна аялгануудые бэшэхэ дүримүүд.
4. Дифтонгнуудые бэшэхэ дүримүүд.
5. Үгын үе таһа үгэ таһалжа бэшэхэ дүрим.
6. Аялгануудай таараалдал, һубарил, нугарал.
7. э, и, эй, ээ аялгануудые бэшэхэ дүримүүд.
8. өө, ээ аялгануудые бэшэхэ дүримүүд.
9. ы, ии бэшэхэ дүрим.
10. у, ү, уй, үй аялганууд.
11. Тодо эшэ д, т, г, к, б, п, бэшэхэ дүрим.
12. һ, с, х хашалгануудай илгаа.
13. ги, үе бэшэхэ дүрим.
14. б, в, п, ф, к, х, ч, ш, щ, ц, с хашалгануудые бэшэхэ дүрим.
15. Үгын бүридэл.
16. Абаһан үгын һуури, залгалта, һүүл бэшэхэ дүрим.
17. Сложно ба хурямжалһан үгэнүүд, тэдэниие бэшэхэ дүрим.
18. Зөөлэн ба илгаһан тэмдэг бэшэхэ дүрим.
19. Зөөлэн хашалганай удаадахи и үзэг (дали) ба йотированна аялганууд.
20. үгы, гүй, үды, дүй бэшэхэ дүримүүд.

II. Мэдүүлэл

1. Мэдүүлэл тухай юрэнхы мэдээн.
2. Юрэ хөөрэһэн, асууһан, шангадхаһан мэдүүлэлнүүд ба тэдэнэй интонацинууд, сэглэлтэнүүд.
3. Мэдүүлэлэй шухала ба юрын гэшүүд.
4. Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй һуури ба холбоо.

III. Хэлэлгын хубинууд

1. Юумэнэй нэрын удхашанар, юумэнэй нэрын һуури, залгалта, суффикснууд. Юумэнэй нэрын падежнууд ба хамаадалнууд. Падежнэ ба хамаадалай залгалтануудые бэшэхэ дүримүүд.
2. Тэмдэгэй нэрын удхашанар. Тэмдэгэй нэрын һуури, залгалта, суффикснуудые бэшэхэ дүримүүд. Тэмдэгэй нэрын падеждэ хубилдаггүй ушар.
3. Тоогой нэрэ. Тоогой нэрын илгаанууд. Тоогой нэрын падеждэ хубилха ёһо.
4. Түлөөнэй үгэ. Түлөөнэй үгын нюурнууд, зохилдол, хамаадалнууд.
5. Глагол. Глаголой һуури, залгалта, суффикснууд, тэдэниие бэшэхэ дүримүүд.
6. Наречи. Наречиин удхашанар.
7. Туһалагша үгэнүүд: союз, частицанууд, дахуул үгэ, междомети. Эдэнэй хэлэлгын бэшэ хубинуудһаа илгаань. Эдэниие бэшэхэ дүримүүд.

МЕТОДИЧЕСКА ЗААБАРИ

Энэ программа соо үгтэһэн материалнуудые заажа, хэрэг дээрэ бэелүүлхэ тухай тобшохон заабари үгэжэ, багшанарай хэхэ хүдэлмэриие тодорхойлбол шухала гэжэ бодогдоно.

Тус программа болбол ород хэлэн дээрэ гү, али бурят-монгол хэлэнэй хуушан алфавит дээрэ грамотна хүнүүдтэ бурят-монгол хэлэнэй шэнэ алфавидые заажа ойлгуулха гэһэн зорилготой. Тиимэ тула грамотна бэшэ гү, али бага грамотатай хүнүүдтэ шэнэ алфавит зааха программануудһаа тон ондоогоор зохёогдобо.

Зүгөөр энэ программын ёһоор бурят-монгол үзэг бэшэгэй шэнэ алфавидые һураха хүнүүд юрын хөөрэлдөөнэй хэлэ мэдэхэ талаараа адли бэшэ, харин заримань бэрхэшье, заримань һулашагшье байжа болохо байна. Тиимэ тула тон элементарна материалнуудһаа эхилжэ, саашань болохоороо, хүндэ хүшэр материалнуудые үзэлгэдэ түргэшэгөөр орохоор бодожо зохёогдобо.

Энэ программын материалые хүсэд һайнаар үзэжэ гараһан хүн бурят-монгол хэлэн дээрэ дунда зэргын шадабаритай аар уншажа, бэшэжэ ба уншаһанаа ойлгожо шадаха дадал олохо ёһотой. Зүгөөр һуралсалай шанар хадаа эхэнхидээ зааһан багшын шадабариһаа болохо байна. Иимэ дээрэһээ багшын харюусалга тон ехэ. Һурагшадайнь олонхинь ород хэлэн дээрэ хүсэд грамотна байжа тула программынгаа бүхы материалнуудые ород хэлэнтэй ниилүүлэн холбоотойгоор заажа ойлгуулхадань, һурагшадта ехэ хүнгэн болохо үгэхэ байна. Юун бэ гэхэдэ: манай шэнэ алфавит дээрэ зохёогдоһон хэлэ бэшэгэй байгуулалта ехэ олон талаараа ород хэлэ бэшэгэй байгуулалтатай тон дүтэрхы ба заримдаа адлишье байһан ушарнууд бии байдаг.

Энэ программын һалбари бүхэндэ үгтэһэн сагуудай хэмжээ болбол юрэ тухайлжа, баримталһан байха. Һурагшадайнгаа амжалтын зэргээр сагайнь хэмжээе олон үсөөн болгожо болохо гэжэ һанагдана.

Энэ дээрэ заагдаһан юрэнхы зүйлнүүдые элирүүлхэһээ гадна, тус программынгаа һалбари бүхэниие яажа һурагшадтаа ойлгуулбал үлэмжэ таарамжатай байхаб гэжэ доро хурямжаар хэлэе.

1. Бурят-монгол үзэг бэшэгэй шэнэ алфавит гэһэн һалбариие зааха тухай

Тус һалбарида 16 час үгтэнэ. Энэ саг соо бурят-монгол хэлэнэй алфавит тухай тон һайн мэдэсэ үгтэхэ ёһотой. Гансал үзэгүүдтэй танилсуулха бэшэ, тэрэ үзэгүүдэйнгээ тэмдэглэһэн абяануудтань танилсуулха тон шухала. Тиимэ тула зарим ушарнуудта үгэнүүдэй анализ хэжэ, үгүүлхэдэ бэрхэтэй абяануудые илгаха, үгүүлхэ упражнениинүүдшье хэгдэжэ болохо. Тиимэ хадань бурят-монгол хэлэнэй ямар абяан ба үзэгтэй яажа танилсуулбал таарамжатай байхаб гэжэ тус тустань элирүүлэе.

1. Алфавит тухай юрэнхы мэдээн гэжэ темэ заахадаа, нэн түрүүн бурят-монгол үзэг бэшэгэй шэнэ алфавит болбол урдын хуушан монгол алфавит, латинизированна алфавидуудһаа ямар илгаатайб, манай хэлэ бэшэгэй байгуулалтын хүгжэлтэдэ үлэмжэ таарамжатай байһан тухайнь тобшохоноор аад, тодо жэшээ дээрэ хөөрэжэ үгэхэ.

Саашань шэнэ алфавидай ном соо байдаг гуримаарнь доскада бэшэжэ үгэхэ. Тиигэжэ үзэг бүхэниинь тус тустань уншажа үгөөд, мүн хэдэн һурагшадта уншуулха, һүүлээрнь һурагшад доскаһаа хараад, тэрэ зандань буулгажа бэшэхэ. Һурагшадайнгаа буулгажа байхада, зарим ү, һ, өө мэтын үзэгүүдые яажа бэшэхэ тухай хэлэжэ, ойлгуулжа үгэхэ ба һурагшадайнгаа хүдэлмэриие хаража, алдуу дутуугань заһажа, заажа үгэхэ. Энээгээр алфавит тухай юрэнхы мэдээн гэһэн темэ дүүрэнэ.

2. Аялган абяанууд ба үзэгүүд гэһэн темэ гаргахадаа, нэн түрүүн аялган ба хашалган абяануудай илгаае ойлгуулха. Саашань бурят-монгол хэлэндэ аялган абяанууд үгэ соо хэдэн ондоо илгаатай байдаг ушарые ойлгуулха. Жэшээлхэдэ, **заха**, **зааха** гэһэн хоёр үгын эхин үедэ *а* аялган хоёр ондоогоор дуулдана: нэгэндэнь түргөөр, нүгөөдэдэнь удаанаар. Алиндань түргөөр, алиндань удаанаар дуу дананаб?—гэхэ мэтын асуудал табижа элирүүлхэ. Энэ мэтын жэшээнүүдые олоор үгэжэ, түргэн *а, о, э, у, ү, и* аялганууд ба удаан *аа, оо, уу, ии, ээ, өө, ы*, аялганууднай танилсуулха. Үгэ соо аялган абяанай түргөөр дуулдаа һаань, нэгэ үзэгөөр, удаанаар, утаар дуулдаа һаань, хоёрдохоон—да хоёр үзэгөөр тэмдэглэдэг гэжэ тобшолол гаргаха. Тиигээд түргэн аялгануудые, удаан аялгануудые ами амидань һурагшадтаа тетрадь дээрэнь бэшүүлхэ. Тиигээд упражнени болгон мэдүүлэлнүүдые, бүхэли текст доскаһаа гү, али номһоо буулгажа бэшүүлээд, түргэн аялгануудайнь доогуур нэгэ, удаан аялганайнь доогуур хоёр зураха даабари дүүргүүлхэ. Мүн иимэрхүү даабари гэртэнь үгэхэ хэрэгтэй.

я, е, ё, ю аялганууд хадаа бурят-монгол хэлэндэ тусгаар харагдаха ёһотой ушарые ойлгуулха. Эдэнэр мүн баһа үгэ соо түргөөр, удаанаар дуулдадаг ушарые элирүүлхэ. Эдэнэр удаанаар дуулдаа һаа, хойноо *а, э, о, у* аялгануудые нэмэгдэжэ дуулдадаг: **яа, еэ, ёо, юу.** Энэ ушарые **хая, хаяа, бэе, бэеэ, оё оёо; юһэн юумэн** гэхэ мэтын жэшээнүүдые олоор үгэжэ ойлгуулха. Тиигээд эдэ аялгануудые йотированна аялганууд гэжэ амиидань илгадаг тухай хэлэжэ үгөөд, йотированна түргэн аялгануудые, йотированна удаан аялгануудые доскада ондо ондоо бэшэжэ үгэхэ, һурагшад буулгажа абаад доронь мэдүүлэлнүүдые гү, али бүхэли текст бэшэжэ, йотированна түргэн аялгануудайнь доогуур нэгэ, йотированна удаан аялгануудайнь доогуур хоёр зураха упражнени дүүргэхэ. Мүн баһа йотированна түргэн, удаан аялганууд+й үгэнүүдые өөһэдөө һанажа, тетрадьтаа бэшээд ерэхэ даабари гэртэнь үгэхэдэ таарамжатай байха.

ай, ой, эй, үй, уй аялгануудтай тусгаар танилсуулха ёһотой юм. Нэн түрүүн эдэниие зүб үгүүлхэ дадал олгохо шухала. Һурагшад ород хэлэнһээ жэшээ абажа, **сарай, майка, гайка, мойка, домой, война, буйна, буйния** г. м. үгэдэ байһан *й* абяантай адляар үгүүлхэ ушар байдаг. Зүгөөр бурят-монгол бэшэг дээрэ *а, о, э, у, ү* үзэгүүдэй хойнонь бэшэгдэдэг „й" болбол тэдэ урдахи үзэгүүдтэйгээ хамта үгүүлэгдэдэг, ородойхиһоо ондоогоор хэлэгдэдэг гэхэ гү, һүүлэйнь „й" һулбараар дуулдадаг, *ай, ой, эй, үй, уй* гэһэн тусгаар абяанууд юм гэжэ һайнаар ойлгуулха ёһотой. Жэшээлхэдэ, **шагай, тохой, дэгхэй, түймэр, туйлаха** г. м. үгэдэ байһан *ай, ой, эй, үй, уй* аялганууд хадаа дээрэ үгтэһэн ород үгэнүүдтэ байһан *а+й, о+й, у+й* ондо ондоо абяануудһаа илгаатай аар үгүүлэгдэдэгыень һайнаар ойлгуулха. Энээнэй тулада, эхиндээ, дундаа, һүүлдээ *ай, ой, эй, үй, уй* аялгантай үгэнүүдые олоор доскада бэшээд, һурагшадта уншуулхада ба бэшүүлхэдэ зохистой. Тиигээд, *ай, ой, эй, үй, уй*—эдэнэр дифтонгнууд гэжэ тусгаар аялганууд болоно гэһэн тобшолол гаргаха, доскада бэшэжэ үгэхэдэ, һурагшад буулгажа абаха. Эдэниие һайнаар ойлгожо абаха упражнениинүүдые хүүлэхэ гэртэнь даабари үгэхэ.

Иигэжэ аялган абяанууд ба үзэгүүдэй доторхи илгаануудые ойлгуулһанайнгаа һүүлээр, шалгалтын урогуудые хэхэдэ зохино. Шалгалтын урогууд иимэ байжа болохо:

1) Түргэн аялгануудые сээжээр нэрлэ; тиигээд тэдэнээ доскада бэшэ; үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые өөрөө бэшэ. тиигээд түргэн аялгануудайнь доогуур зура г. м.

2) Удаан аялгануудые сээжээр нэрлэ; тэдэнээ доскада бэшэ; үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые өөрөө һанажа бэшээд, удаан аялгануудайнь доогуур зура.

3) Йотированна аялгануудые сээжээр нэрлэ; тэдэнээ доскада бэшэ; үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые, өөрөө һанажа бэшэ, тиигээд йотированна аялгануудайнь доогуур зура.

4) Дифтонгнуудые сээжээр нэрлэ; тэдэнээ доскада бэшэ, үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые һанажа бэшээд, дифтонгнуудайнь доогуур зура г. м. асуудалнуудые табижа шалгаһанайнгаа һүүлээр багашагхан аад, простойхон текстээр диктант бэшүүлээд шалгажа, һурагша бүхэнэй хэр зэргэ ойлгоһон тухай сэгнэлтэ табиха. Муугаар ойлгоһон һурагшадта тусгаар даабари үгэжэ болохо.

3. Хашалган абяанууд ба үзэгүүд гэһэн темэ гаргахадаа, абаһаар урдань бэшэжэ абаһан алфавит соохоо бүхы хашалгануудые түүжэ, амидань доскада бэшээд, эдэнэр хадаа хашалган үзэгүүд гээшэ гэжэ ойлгуулха. Мүн һурагшад тетрадьтаа бэшэжэ абаха. Хашалганууд соохоо тусгаар абажа үзэхэ ёһотой абяанууд тухай ойлгуулха.

һ, х, с хашалганууд болбол нютаг нютагай хөөрэлдөөнэй хэлэндэ һамарагдадаг дээрэһээ бэшэлгэдэшье һамарагдадаг байна. Тиимэ тула нэн түрүүн эдэниие зүб үгүүлжэ һураха упражнениинүүдые хүүлэхэ. Илангаяа *һ* абяан тухай һайнаар ойлгуулжа шадабал, эдэ гурбан хашалгануудта алдуу хэхэ ябадал бага үзэгдэхэ юм. Юундэб гэхэдэ, *һ* абяае огто хэрэглэдэггүй, энээнэй ондо *с* абяае хэрэглэдэг нютагайхид *һ, с* хоёрые илгаруулха үй байха. Үгышье һаа *һ* абяанай орондо *х* абяа хэрэглэдэг нютагайхид *һ, х* хоёрые илгаруулдаггүй байдаг. Тиимэ тула эдэнэй илгаае һайн мэдэхэ хүнэй хэлэһэн үгэнүүдые шагнахадаа, ямар үгэдэнь, хаанань *һ* абяан дуулданаб гэхэ мэтын асуудал табижа ажиглаха хүдэлмэри һайса хүүлэхэдэ таарамжатай. Энээнһээ гадна эдэ үзэгүүдэй олоор оролсоһон **уһан, саһан, нарһан, сонхо, хонхо** гэхэ мэтын үгэнүүдые доскада диктовалжа бэшүүлхэдэ туһатай байдаг. Саашань уншалгын урогууд соо эдэ гурбан хашалгануудые зүб үгүүлхэ тухай эрилтые нарияар табижа, һурагшадай хэһэн алдууе алдагүй заһажа үгэдэг байха шухала.

в, ф, к, ц, щ хашалганууд тухай ойлгуулхадаа, эдэнэр имагта абтаһан үгэдэ, тусхайта нэрэнүүдтэ хэрэглэгдэдэг, юрын буряг үгэдэ эдэнэр дуулдадаггүй гэжэ ойлгуулалгаар дүүрэхэ байна. Тиихэдээ: **вагон, фабрика, комисси, центр, щётко, Ванчик, Цырен** гэхэ мэтын үгэнүүдые олоор жэшээ абажа бэлдүүлхэ, уншуулхада зохихо байна. Энээнтэй хамта абтаһан үгэнүүд гэжэ ямар үгэнүүдые хэлэдэг байһан тухай түрүүшын мэдэсэ үгтэхэ ёһотой.

Зөөлэн тэмдэг, илгаһан тэмдэгүүд тухай танилсуулхадаа, имагта ород үгэдэ эдэниие хэрэглэдэг ушарнуудые жэшээ абажа ойлгуулха: **артель, борьба, съезд, Ульянов** г. м. үгэнүүдые хэрэглэхэ. Зөөлэн тэмдэг бэшэхэ дүримүүд тухай бэшэгэй дүримүүд гэһэн раздел соо дэлгэрэнгы үзэхэ байһан тула, эндэ хэлэгдэбэгүй.

4. Ехэ үзэгүүд ба тэдэниие бэшэхэ ушарнууд тухай танилсуулхадаа, энээн тухай грамматикын һалбари соо үгтэдэг материалые бараниень ойлгуулбал таарамжатай гэжэ һанагдана. Юун бэ гэхэдэ: һурагшад ород хэлэндэ грамотна зонууд байха тула алфавидтай хамта үзэхэдөө ойлгожо ядахагүй, дүримынь адли юм. Тиимэ тула мэдүүлэлэй эхиндэ, тусхайта нэрэнүүдэй эхиндэ ехэ үзэг бэшэдэг гэжэ гү, али ехэ үзэг бэшэхэ ушарнууд ород хэлэнэйхитэй адли гэжэ хэлэлгээр дүүрэхэ хэрэг юм. Тиигээд хэдэн жэшээнүүдые бэшүүлхэ ба һурагшадта өөһэдтэнь һануулха тон шухала.

Иигэжэ бурят-монгол хэлэнэй шэнэ алфавидтай танилсуулха хүдэлмэри хүсэндөө орохо ёһотой. Алфавит тухай һалбариие дүүргэхэдээ, дадалгын ба шалгалтын хэдэн урогуудые хэжэ, һурагшадайнгаа мэдэсые тон һайнаар элирүүлхэ маша шухала. Һурагшадайнгаа мууса ойлгоһон материалнуудые дахин дахин дабтажа, уншаха, бэшэхэ, асуудалнуудта харюусаха упражнениинүүдые һайса хүүлэхэ ёһотой. Программа соо үгтэһэн материалай хэмжээ соо бата һайн мэдэсэтэй болоһон хойнонь саашаа ябаха болоно. Юун бэ гэхэдэ: саашаа уншалга, бэшэлгэ, грамматика илгажа, тус тустань үзэхэ ёһотой. Энэ хадаа грамотна болоһон хүнүүдтэй хэлдэхэ хүдэлмэри юм.

2. Уншалга ба аман хэлэлгэ хүгжүүлхэ тухай заабари

Уншалга ба аман хэлэлгэ хүгжүүлхэ хүдэлмэринүүдые ябуулхадаа, доро заагдаһан методическа эрилтэнүүдые хүтэлбэри болгохо ёһотой.

Бурят-монгол бэшэгэй шэнэ алфавит дээрэ уншалгада һургахадаа, һурагшадайнгаа юрэнхы грамотностиин хэдышье хангалтатай байгаашье һаань, нэн түрүүн тон бэлэхэн материал уншалгаһаа эхилхэ ёһотой. Тиигээд саашань һуралга, уншуулха материалаа улам орёо, хүндэшэг болгоһоор, эсэстэнь 7-дохи классай һурагшадай уншалгын шадабаритай адли болотор үргэхэ. Тиимэ тула һурагшадай уншаха материал нэгэл номһоо абтаха бэшэ, харин һурагшадай шадал, мэдэсэдэ тааруулан, элдэб номуул соохоо, газетэ, журналнууд соохоо абтаха ёһотой, энээндэ багшын шадабари, оролдолго тон шухала.

Уншалгын урогуудые хэхэдээ, гансал тогтон торолгүй, шууд уншаха эрилтэ һурагшадайнгаа урда табиха бэшэ, энээнтэй хамта уншаһан мэдүүлэлэйнгээ, бүхэли текстын гү, рассказай удхые хүсэдөөр, зүбөөр ойлгохо тухай түрүүшын үдэрһөө хойшо тон ехээр анхаралаа табиха. Тиимэ тула ямаршье материал уншуулаа һаа, удхыень хөөрэлгые орхижо болохогүй. Уншаһан материалайнгаа удхые хөөрэлгэдэ табигдадаг эрилтэнүүд гэхэдэ: нэн түрүүн хэн тухай, юун тухай уншаһанаа хэлэхэ; тиигээд уншаһан текстынгээ эхинһээ адаг хүрэтэрынь удхыень урда хойноо оруулангүй, номһоо харангүй, өөрынгөө хөөрэдэг хэлээр тобшохон хэлэхэ; уншаһан текст соонь ушарһан нэрэнүүдыень буруу, һарюу нэрлэнгүй, зүб нэрлэхэ г. м. эрилтэнүүд табигдана. Энээнэй тулада илангаяа түрүүшын үедэ багша болбол һурагшын уншаһан материалайнь хуби бүхэндэ асуудалнуудые табиха, хожомшог тээ багшын асуудалнуудые үсөөрхэ, бүри хожом багшын асуудалгүйгөөр һурагша өөрөө зүб хөөрэжэ һураха ёһотой. Эгээ һүүлдэ һурагшад хадаа өөрөө уншаһан тухайдаа асуудалнуудые зүб зохёожо, тэрэ асуудалнуудайнгаа ёһоор удхыень хүсэд хөөрэхэ шадабаритай болохо байна.

Мүн баһа хүнэйшье уншахые шагнаад хөөрэлгэдэ энэ дээрэ хэлэгдэһэн эрилтэнүүд табигдаха.

Уншаһан материалайнгаа удхые хөөрэжэ һуралган, гансал урогтоо уншалгаар хизаарлаха болоо һаа, тон дутамаг байха. Тиимэ тула һурагшадта тус тустань гэртэнь даабари үгэжэ, тэрэ даабариие дүүргэһыень шалгалта болгон, класста, урок соогоо хөөрүүлхэ шухала. Жэшээлхэдэ, Х. Намсараевай „Хара туур хэлэн" гэжэ үльгэрэй нэгэдэхи бүлэгыень нэгэ хэдэн һурагшадта, хоёрдохи бүлэгыень мүн хэдэн һурагшадта гэхэ мэтээр бүлэг бүлэгээр таһалжа, гэртээ уншажа ойлгоод, хожомынь урогтоо хөөрэжэ үгэхэ даабари һурагшадтаа хубаан үгэжэ болохо байна. Тиигээд хожомынь бүлэг бүлэгөөр уншагшадай нэгэндэнь удхыень хөөрүүлээд, нүгөөдэдэнь дутуу дундыень, орхиһон, гээһыень, урда хойно оруулжа хөөрэһыень заһуулхада таарамжатай байха юм.

Мүн баһа багашагхан рассказуудые урок соогоо тус тустань абяагүйгөөр уншуулаад, һүүлдэ удхыень хөөрэжэ үгэхэ упражнениинүүдые хүүлэхэ. Юундэб гэхэдэ грамотна хүн, абяатайгаар уншалгаһаа абяагүйгөөр уншахадаа, үлүү һайнаар ойлгодог юм.

Һурагшадайнгаа уншахадашье, уншаһанаа хөөрэхэдэшье юрэ хөөрэһэн, асууһан, шангадхаһан мэдүүлэлнүүдэй интонацинуудые зүбөөр хэрэглэхэ тухай эрилтэ табигдаха ёһотой. Эндэ дуугаа һулладхаха, шангадхаха тухай багша өөрөө жэшээ харуулха зэргэтэй.

Гараар бэшэһэн текст уншажа һуралга болбол түрүүшын үедэ доскада бэшэһэн текст уншалгаар хүсэндөө орохо, тиимэ тула нэгэ һурагшын доскада бэшэһыень нүгөө һурагшадынь уншууха, багшын доскада бэшэһые уншалга—эдэ болоно. Мүн һурагшадай өөһэдөө тетрадьтаа бэшэһые уншуулга түрүүшын үдэрһөө хойшо хэрэглэхэ. Хожомшог һурагшадайнгаа тетрадуудые андалдуулаад уншуулжа болохо.

Шүлэг, дуу, таабари зүб уншажа һуралгые һурагшадай мэдэхэ танил материалһаа эхилхэдэ таарамжатай. Тиибэшье нэн түрүүн багша өөрөө жэшээ харуулжа уншажа үгэхэнь тон шухала. Багшынгаа уншажа үгэһэнэй һүүлээр, һурагшад уншаха ба удхыень тайлбарилан хэлэжэ үгэхэ. Уншахада бэлэн, удхаараа һонирхолтой шүлэг, дуу олжо, уншуулха тухай багша оролдолго гаргаха зэргэтэй.

Художественно зохёолнууд соохоо уншалга ба хөөрэлгые, һурагшадайнгаа шадабариин һайжарһан хойно, эхилхэдэ зохино. Энэ хадаа илангаяа өөрөө бэеэ даажа уншажа, класстаа гансал удхыень хөөрэжэ үгэлгэ, шүүмжэлэй өөрынгөө һанамжа хэлэхэ, зохёолой идея элирүүлхэ гэхэ мэтээр хүсэндөө орохо байна.

Художественно зохёолнуудые, рассказуудые, политическэ статьянуудые өөрөө уншажа, удхыень элирүүлэн, тобшолол гаргажа һургахадаа, багша болбол уншаха материалыень заажа үгэлгөөр өөрынгөө үүргые хизаарлаха бэшэ, харин һурагша бүхэнэй тус тустаа уншаха материалые урдшалан өөрөө уншажа, анализлаһан байха ёһотой. Тиибэл һурагшын уншажа гаргаһан тобшололдо зүб сэгнэлтэ үгэжэ шадаха, дутуу дундыень эли үүлхэ аргатай байха юм.

Парти ба правительствын тогтоолнуудые, вождьнорой хэлэһэн элидхэлнүүдые, Конституци, хүдөө ажахын артелиин Устав гэхэ мэтын документнүүдые уншаха ба удхыень хөөрэхэ ябадалда газетэнэ материалнуудые үргэнөөр хэрэглэхэ. Энэ хүдэлмэриие һурагшадай практическа хүдэлмэридэ туһа болохо шанартай аар ябуулха. Тиимэ тула һурагшад иимэ материалнуудые уншаад, удхыень тобшолон элирүүлээ, түсэб ба шынгаа туһалжа жаар зохёоод, классайнгаа урда гаража, үгэ хэлэлгэ гол болгобол зохихо байна. Нэгэ хоёр һурагшын элидхэл, информаци, мэдээсэлгэ хэлэһэнэй һүүлдэ, бэшэ һурагшадынь асуудалнуудые табиха, алдуу дутуугань заһажа, нэмэжэ хэлэхэ гэхэ мэтын хүдэлмэри хэгдэхэ ёһотой. Мүн энэ мэтын хүдэлмэри, гадаадын, уласхоорондын байдал тухай мэдээсэлнүүдые газетэнүүд соохоо абажа хэхэдэ, зохихо байна. Гадна энэ мэтын материалнуудые ород газетэнүүд соохоо абажа, бурят-монгол хэлэндэ оршуулаад, хэлэхэ хүдэлмэри ехэ шухала.

Зураг хараад, удхыень хөөрэлгэ болбол имагта түрүүшын үедэ ном соохо ба ханада байһан зурагуудые хаража, удхыень дэлбэлэн хөөрэлгөөр хизаарлагдаха ёһотой.

Уншалга ба аман хэлэлгэ хүгжүүлгын бүхы хүдэлмэринүүдтэ бурят-монгол хэлэндэ хэрэглэгдэдэг терминүүдтэй танилсуулха саг үргэлжэ ябуулагдаха ёһотой. Зүгөөр энэ хүдэлмэри тусгаар ябуулагдаха бэшэ, уншалгынашье, хөөрэлгынашье процесстэй дашарамдуулан ойлгуулагдаха зэргэтэй.

Дээрэ хэлэгдэһэн ёһоор уншалга ба аман хэлэлгэ хүгжүүлгын хүдэлмэринүүд дүүргэгдэхэ ёһотой байна.

(Үргэлжэлэлынь удаадахи номерто).

Харюусалгата редактор

Ц. Д. ДАМДИНЖАПОВ.

РЕДАКЦИИН АДРЕС: г. Улан-Удэ, ул. Ленина 26. (ТЕЛЕГРАФНА АДРЕС. Улан-Удэ Унэн). ТЕЛЕФОНУУД: ответ. редактора—23. АТС—1-80; зам. редактора — 23. ответ. секретаря—3-23; отделов: партийной и комсомольской жизни, сельского хозяйства — 3-23 (2 зв.), культуры и быта, промышленности и транспорта — 4-52 писем трудящихся, внутренней информации и переводов—4-52 (2 зв); об'явлений — 2-64 (2 зв.)

Н—00764. Типография Государственного газетного издательства при Совете Министров БМАССР. тираж 10.000